

KOLUMNA

Jože Pogljajen

Posvetovalni
referendum,
ki ga ne bo

STRAN 5

STALAG XVIII D

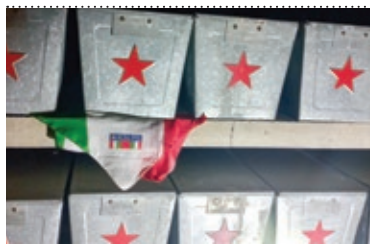

MRC Maribor

Usoda
jih ni zlomila

STRAN 12

REPORTAŽA

Kostnica v Sansepolcru

Prihod prvih
Slovencev
v Renicci

STRAN 16

UVODNIK

Lokalne volitve
so tudi naše volitveDr. Ivan Svetlik, *podpredsednik
ZZB NOB Slovenije*

V nedeljo, 15. novembra, bomo državljani Republike Slovenije znova volili, tokrat občinske župane in županje ter občinske svetnike in svetnice. Pravilna izbira ljudi, ki bodo v prihodnjih štirih letih odločali o življenju in razmerah za življenje v naših ožjih skupnostih, je najmanj tako pomembna kot izbira oblasti na državni ravni. Ljudje na občinski ravni odločajo o pogojih vsakdanjega življenja, ki so pomembni za dobro počutje prebivalcev naših vasi in mest, kakovostne komunalne storitve, vrtce, šole, zdravstvene domove, kulturo in družabno življenje.

Zakaj so lokalne volitve pomembne tudi za Zvezo združenj borcev narodnoosvobodilnega boja Slovenije in za njeno članstvo? Naša organizacija ima več kot 700 krajevnih organizacij, ki se povezujejo v 85 združenj po vsej državi. Mreža teh organizacij skrbi za več kot 10.000 spomenikov in drugih obeležij, ki nas opominjajo na pomembne dogodke v času narodnoosvobodilnega boja. So vidni del zgodovinskega izročila, ki se prenaša na mlajše generacije. Ob njih se iz leta v leto vrstijo komemorativne slovesnosti, na katerih se spominjamo slavnih in hkrati težkih časov naših prednikov. Spominjamo se njihovega junaštva in žrtvovanja za osvoboditev Slovenije izpod nacizma in fašizma. Spominjamo se njihovega upanja v boljše življenje in njihovih občedloveških vrednot, ki so jim dajale moč za odpor in boj do zmage.

Naše krajevne organizacije in združenja odgovorno skrbijo za utrjevanje vrednot narodnoosvobodilnega boja v današnjem času tako, da sodelujejo med seboj in se povezujejo z drugimi veteranskimi organizacijami in društvi, ki podobno gledajo na ključne zgodovinske dogodke za razvoj Slovenije od taborskega gibanja, upora slovenskih vojakov v času prve svetovne vojne in vojske generala Maistra do Osvobodilne fronte, partizanske vojske in osamosvojitve leta 1991. Sodelujejo tudi s šolami, kulturnimi in umeetniškimi društvi ter drugimi organizacijami v svojih okoljih. Skoraj ne najdemo občine, kjer ne bi bila

dejavna vsaj ena krajevna organizacija Zveze združenj borcev.

Krajevne organizacije in združenja Zveze združenj borcev svoje programe uspešno izvajajo predvsem s podporo županov in občinskih svetnikov, ki se zavedajo, da so uspehi sedanjosti v veliki meri pogojeni s prizadevanji prejšnjih generacij; da je treba biti do preteklosti kritičen, a se hkrati iz nje učiti, posebej vrednot domoljubja, svobode in humanizma. Večina slovenskih županov in občinskih svetnikov ne glede na svojo strankarsko opredelitev razume pomen preteklosti za uspešno graditev naše skupne prihodnosti. Zato se tudi udeležujejo naših prireditvev, javno izkazujejo priznanje našim programom, vlagajo v obnovo in vzdrževanje spomenikov in nas po svojih močeh finančno podpirajo. Delovanje Zveze združenj borcev po Sloveniji bi bilo brez njihovega sodelovanja nemogoče.

Naša organizacija ima več kot 700 krajevnih organizacij, ki se povezujejo v 85 združenj po vsej državi. Mreža teh organizacij skrbi za več kot 10.000 spomenikov in drugih obeležij, ki nas opominjajo na pomembne dogodke v času narodnoosvobodilnega boja.

Prav zato moramo na volitvah 15. novembra še posebej podpreti tiste kandidate za župane in občinske svetnike, s katerimi smo kot Zveza združenj borcev doslej odlično sodelovali. Podpreti moramo tiste, ki si z nami delijo vrednote domoljubja, svobode in solidarnosti ter pozitivno vrednotijo narodnoosvobodilni boj; ki želijo graditi lokalne skupnosti v duhu solidarnosti med vsemi prebivalci, spoštovanja različno mislečih in podpore šibkejšim. Podpreti moramo kandidate, ki jim je tuje razraščanje fašizma v obliki podpore genocidni politiki, sovraštva do tujcev, omalovaževanja šibkejših, teptanja demokratičnega odločanja in zatiranja civilnodružbenih organizacij. Pri tem ni pomembno le, kaj govorijo, temveč predvsem kaj delajo.

Svojo državljansko pravico in dolžnost bomo 15. novembra v duhu domoljubne tradicije Zveze združenj borcev izpolnili predvsem tako, da bomo šli na volitve in da bomo glasovali za kandidate, katerih vrednote in delovanje izžarevajo humana, domoljubna in demokratična izročila naše preteklosti.

ZZB OB DNEVU SUVERENOSTI

Brez spoštovanja zgodovine
ni mogoče graditi prihodnosti

Prapori borčevskih organizacij niso dobrodošli na prireditvah sedanje vlade

Ob državnem prazniku, dnevu suverenosti, je predsednik ZZB NOB Slovenije vsem državljanom in državljanom Republike Slovenije iskreno čestital, obenem pa obrazložil nesodelovanje slovenske borčevske organizacije na prireditvi v Kopru.

Dan suverenosti zaznamuje enega ključnih dogodkov v procesu osamosvajanja Slovenije in simbolizira prevzem nadzora nad lastnim ozemljem. Je priložnost, da se spomnimo vseh, ki so s svojim pogumom, vztrajnostjo in predanostjo pripomogli k na-

stanku samostojne in neodvisne Slovenije. Ob tem ne smemo pozabiti, da se pot slovenskega naroda do svobode in lastne državnosti ni začela šele v procesu osamosvajanja.

NADALJEVANJE NA STRANI 2

TRADICIONALNA PRIREDITEV

Festival srečevanja,
znanja in ustvarjalnosti

Od 29. septembra do 1. oktobra je v Cankarjevem domu v Ljubljani potekal Festival za tretje življenjsko obdobje (F3ŽO). Tradicionalno srečanje je namenjeno starejšim pa tudi vsem drugim, ki želijo dejavno, ustvarjalno in kakovostno preživljati svoje zrelo obdobje.

F3ŽO je tudi letos ponudil številne priložnosti za druženje, izmenjavo izkušenj, pridobivanje novega znanja ter predstavitev dejavnosti različnih društev, organizacij in ustanov. Festival je s pestrim programom pokazal, da tretje življenjsko obdobje nikakor

NADALJEVANJE NA STRANI 2

Dobro obiskana stojnica je pokazala, da zanimanje za zgodovino, spomin in dediščino narodnoosvobodilnega boja ostaja živo.

NADALJEVANJE S STRANI 1

Brez spoštovanja zgodovine ni mogoče graditi prihodnosti

Slovenski narod se je skozi stote-tja vse bolj zavedal svoje samo-bitnosti ter krepil prizadevanja za samostojno odločanje o svoji prihodnosti. Omenimo naj le Trubarja in druge protestante, tabor-sko gibanje v 19. stoletju, gene-rala Rudolfa Maistra in njegove borce, ki so pomembno prispevali k uveljavitvi slovenske oblasti na Štajerskem, organizacijo TIGR, ki se je upirala fašizmu in se zavze-mala za ohranitev slovenske naro-dne identitete na Primorskem, ter priključitev Prekmurja k matični domovini, doseženo s prizadeva-

nji in zahtevnimi mednarodnimi pogajanjmi. Posebno mesto v tej zgodovinski poti ima obdobje druge svetovne vojne, ko se je slovenski narod uprl okupatorjem in njihovim sodelav-cem ter se v okviru narodnoosvo-bodilnega boja boril za svoj obstoj, svobodo, dostojanstvo in pravico do lastne prihodnosti. Svoboda, za katero so se borili številni po-samezniki in ki je bila priborjena tudi v tem boju, je eden temeljnih gradnikov slovenske zgodovine. Brez upoštevanja tega obdobja ni mogoče celovito razumeti poti do

današnje slovenske države. Pri-znanje zahodnih zaveznikov parti-zanske vojske in njen osvobodilni boj sta pomembno prispevala tudi k priključitvi Primorske k matični domovini. Zveza združenj borcev za vred-note NOB Slovenije (ZZB) obža-luje, da je bila pri pripravi državne proslave ob dnevu suverenosti pre-zrta zgodovinska vloga narodno-osvobodilnega boja. Iz zgodovinskega spomina in javnega zaznamova-nja ne smemo izpuščati dogodkov, ljudi in vrednot, ki so pomembno prispevali k oblikovanju slovenske

državnosti. **Ker praporščaki ZZB niso bili povabljeni k sodelo-vanju na državni proslavi, se je vodstvo ZZB odločilo, da se je ne bo udeležilo. Prapori ZZB NOB Slovenije simbolizirajo pomemben del naše poti do sa-mostojne države. Ta odločitev izraža nestrinjanje z izključe-vanjem pomembnega dela slo-venske zgodovine iz državnega praznovanja, nikakor pa ne po-meni zanikanja pomena dneva suverenosti.** Spoštovanje osamosvojitve Slovenije mora iti z roko v roki s

spoštovanjem narodnoosvobodil-nega boja in vseh, ki so se bori-li proti okupatorju. Zgodovine ne moremo izbirati po delih, ki nam ustrezajo. Lahko jo razumemo, spoštujemo, se iz nje učimo in čr-pamo vrednote za prihodnost. Le s celovitim spoštovanjem zgodo-vinskih dejstev in vseh odločil-nih obdobj naš preteklosti lahko gradimo skupno prihodnost na te-meljih svobode, suverenosti in so-lidarnosti.

Marijan Križman predsednik ZZB NOB Slovenije

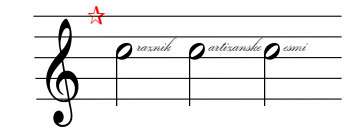
NADALJEVANJE S STRANI 1

Festival srečevanja, znanja in ustvarjalnosti

Stojnico ZZB NOB Slovenije je obiskala tudi predsednica države

ni čas umikanja iz družbenega živ-ljenja, temveč obdobje, v katerem imajo znanje, izkušnje, ustvarjal-nost in sodelovanje v skupnosti posebno vrednost. V treh festivalskih dneh se je v Cankarjevem domu zvrstilo veliko dogodkov, predavanj, pogovorov, predstavitev in kulturnih nastopov. Posebno živahno je bilo na razstav-nih in predstavitvenih stojnicah, kjer so obiskovalci lahko spozna-vali delo različnih organizacij ter se z njihovimi predstavniki pogo-varjali o številnih sodobnih in zgo-dovinskih temah. Med njimi je bila tudi stojnica ZZB NOB Slovenije, ki je bila vse tri dni zelo dobro obi-skana. Obiskovalci so se zanimali za delo in poslanstvo organizacije, zgodovino narodnoosvobodilnega boja ter za ohranjanje spomina na pomembne dogodke naše prete-klosti. Na voljo je bilo tudi različno informativno in zgodovinsko gradi-vo. Stojnico so obiskali tudi nekate-ri vidnejši predstavniki javnega in političnega življenja. F3ŽO je tako tudi letos potrdil svojo pomembno vlogo prostora srečevanja, povezovanja in ak-tivnega vključevanja starejših v družbo. Takšne prireditve so dra-gocene tudi zato, ker omogočajo neposreden stik med ljudmi, pre-nos izkušenj med generacijami ter spodbujajo zavest, da je mogoče tudi v zrelih življenjskih obdobjih pomembno prispevati k skupnosti. Tudi udeležba ZZB NOB Slove-nije na festivalu je bila priložnost za številne pogovore, nova poznan-stva in predstavitev vrednot, za ka-tere si organizacija prizadeva.

VABILO

Kulturno umetniško društvo SERAFIN vabi na prireditev

18. *Pravnik partizanske pesmi*

v soboto, 28. novembra 2026, ob 18. uri
v Festivalni dvorani v Ljubljani.

Na prireditvi bodo nastopili:

Partizanski pevski zbor, Ljubljana

Mešani pevski zbor Petra Liparja DU Kranj

Vokalna skupina Plavica, Trbovlje

Moški pevski zbor Radomlje

Mešani pevski zbor Lipa zelenela je ..., Ljubljana

Marjetka Popovski in Cvet v laseh, Izola

Moški pevski zbor Zarja, Trbovlje

Ženski pevski zbor KD Stane Habe, Domžale

Moški pevski zbor Slava Klavora, Maribor

Častni pokrovitelj prireditve je župan
Mestne občine Ljubljana
Zoran Jankovič.

Vstop prost

Z veseljem vas pričakujemo!

LJUBLJANA

Pohod za mir, ki ni samoumeven

Ob svetovnem dnevu miru, 21. septembru, je v Ljubljani tudi letos potekal tradicionalni pohod za mir, ki so se ga udeležili člani in članice ZZB, veterani in veteranke ter dru-gi podporniki prizadevanj za mir. V svetu, ki ga še vedno zazna-mujejo vojne, nasilje in številni konflikti, je sporočilo dneva miru še posebej pomembno. Mir ni ne-kaj samoumevnega. Zanj si je tre-ba prizadevati, ga varovati in o njegovem pomenu govoriti – tudi izkušnje preteklih generacij nas k temu zavezujejo. Po pohodu je pred ljubljanskim Magistratom po-tekala slovesnost, na kateri je bila prebrana poslanica generalnega sekretarja OZN António Guterresa. Zbrane je pozdravil ljubljanski podžupan **Dejan Crnek**, osrednji govornik pa je bil predsednik ZVVS in predsedujoči KoDVOS **Ladislav Lipič**. V svojem nagovoru je poudaril pomen miru, sodelovanja in spoštovanja človekovega življenja: »Naj bo naš glas jasen: naj bo mir med narodi in mir med ljudmi. Že-limo svet, v katerem se spori rešu-jejo za mizo, ne na bojišču, v ka-terem različnost ni razlog za sov-

raštvo, ampak priložnost za sode-lovanje, in v katerem je človekovo življenje vrednota, ki jo vsi skupaj varujemo.« Orkester Slovenske policije je pohodnike spremljal skozi mestno središče ter nastopil pred Magi-

stratom in na Tromostovju. Naše sporočilo jasno in odgovorno: mir, solidarnost, spoštovanje in sode-lovanje naj bodo vrednote, ki jih pre-našamo na prihodnje generacije.

Manja Konkolič, foto: ZVVS

USTANOVITEV MORNARIŠKEGA ODREDA

Spominska slovesnost v Loparju

V Loparju, vasi v zaledju Kopra, so 10. oktobra slovesno zaznamovali 83. obletnico ustanovitve Mornariškega odreda in se poklonili spo-minu na žrtve okupatorjeve ofen-zive v začetku oktobra leta 1943. Tradicionalno srečanje so tudi le-tos poleg domačinov in gostov počastili številni praporščaki. Kot vsako leto so se ga udeležili pripa-dniki 430. mornariškega diviziona Slovenske vojske in veterani, naši pohodniki, ki so odšli na pot iz Ber-tokov, in četica mladih brigadirjev. Zbrane je v imenu krajeвне skupnosti pozdravil Elvin Marsič, zatem pa je besedo prevzel župan mestne občine Koper Aleš Bržan. V imenu predsednika koprskе bor-čevske organizacije Vojka Vodo-pivca je nekaj misli povzela Mirjam Muženič in med drugim spomnila, da so bili partizani in partizanke v vrstah zmagovalcev druge svetov-ne vojne in ne belogardisti in drugi izdajalci slovenskega naroda, ki so

Spominska slovesnost v Loparju

hlapčevali fašističnim in nacistič-nim krvnikom. Sodobne svetovne razmere in lažno domoljubje je v slavnostnem nagovoru povzel nekdanji slovenski senator v italijanskem parlamentu ter novinar in publicist Stojan Spe-tič ter si za svoje besede prislužil glasen aplavz. Nagovor je sklenil z besedami ameriškega predsednika Roosevelta: »Ni dobre vojne, ka-kor ni slabega miru!« Kulturni pro-

gram so oblikovali učenci in učenke Osnovne šole Ivana Babiča - Jagra Marezige pod vodstvom pedago-ginje Martine Marsič, Pihalni or-kester Marezige z dirigentom An-dražem Cenčičem in Moški pevski zbor Lokev pod taktirko Ladislava Korošca. Ob koncu slovesnosti je iz grl vseh zbranih mogočno zadonela himna *Vstajenje Primorske*.

ZBK

RAZMISLEK OB DNEVU SPOMINA NA MRTVE

O pokopu vseh žrtev druge svetovne vojne in povojnih pobojev

Med drugo svetovno vojno in v nekaj mesecih po njej je po podatkih raziskave Inštituta za novejšo zgodovino, ki so dostopni na portalu Sistory, nasilne smrti umrlo nad sto tisoč prebivalcev ozemlja današnje Republike Slovenije. V boju padli in zaradi ran in bolezni umrli partizani so bili večinoma pokopani v zasilnih grobovih zunaj pokopališč. Veliko, še zdaleč pa ne vsi, jih je bilo po vojni prekopanih in pokopanih v družinskih grobovih ali skupinskih grobnicah. Podobno se je zgodilo s civilnimi žrtvami, ki niso bile takoj pokopane na domačih pokopališčih. Med vojno pobiti, ki jih je ubilo odporiško gibanje, so bili pogosto vrženi v kraške jame ali zakopani na odročnih krajih. Del talcev je bil pokopan v bližini ustrelitev, ustreljeni v gestapovskih zaporih v Celju in Mariboru so bili prepeljani v Gradec in upepeljeni; nekaj je tam tudi pokopanih, številne upepeljene pa so v posodah, podobnih pločevinkam, Nemci »vrnili« svojem ustreljenih. Umrli v italijanskih koncentracijskih taboriščih so bili praviloma pokopani v bližini taborišč, a so grobovi tistih, ki so umrli na ozemlju Italije, tako kot velja tudi za številna taborišča, za dolga leta izginili iz zavedanja tamkajšnjega prebivalstva. Umrli v nemških koncentracijskih taboriščih so navadno končali v krematorijih, njihov pepel so raztresli, tudi tistih umrlih v Auschwitzu. Enaka usoda je doletela ubite v tržaški Rižarni. Umirali so tudi v ustaškem taborišču Jasenovac; tudi zanje ne vemo, kje so pokopani. Padli in umrli mobilizirani vojaki v okupatorskih vojskah, bilo jih je več kot 12.000, so po večini pokopani na vojaških pokopališčih tam, kamor so bili poslani (Sovjetska zveza, Norveška, Poljska, Francija, Severna Afrika ...), za številne od njih se ne ve, kje točno. Grobovi

Krematorij v nemškem koncentracijskem taborišču Dora (Foto: J. Alič)

mnogih slovenskih žrtev so tako raztreseni po Evropi in Severni Afriki, lokacije grobov so mnogokrat neznane ali jih sploh ni, saj so trupla številnih končala v krematorijih.

S koncem štiriletne vojne, ki so jo globoko zaznamovali raznovrstno nasilje, trpljenje in nasilno pretrgana človeška življenja, pa je vojna s svojimi posledicami delovala še naprej. V mesecih po končani vojni je življenje nasilno izgubilo še 15.000 prebivalcev Slovenije. V prvi vrsti so bile te smrti posledica povojnega obračuna zmagovite strani s premagano protikomunistično oz. protipartizansko in kolaboracionistično stranjo, ki je bil hkrati povezan s komunističnim prevzemanjem oblasti, zato se je v povojnem obračunu prepletala in prekrivala tudi namera po obračunu z dejanskimi in domnevnimi političnimi

Umrli v italijanskih koncentracijskih taboriščih so bili praviloma pokopani v bližini taborišč, a so grobovi tistih, ki so umrli na ozemlju Italije, tako kot velja tudi za številna taborišča, za dolga leta izginili iz zavedanja tamkajšnjega prebivalstva. Umrli v nemških koncentracijskih taboriščih so navadno končali v krematorijih, njihov pepel pa so raztresli.

nasprotniki. Med ubitimi je skoraj 12.000 slovenskih domobrancev, drugo so civilisti in pripadniki raznih tujih vojaških enot. Njihova trupla so končala v kraških jamah,

opuščenih rudniških jaških in zasilnih grobiščih (Kočevski rog, več lokacij v širši okolici Celja, na Goriškem itd.). Ta grobišča so bila dolga leta prikrita in zamolčana. Med povojnimi žrtvami so tudi tisti, ki so umrli po vrnitvi iz raznih okupatorjevih taborišč in zaporov, zaradi nesreč npr. z eksplozivi, pa tudi oni, ki so bili žrtve delovanja ilegalnih protikomunističnih skupin, kot so bili Matjaževa vojska in križarji.

Slovenija je zaradi dejstva, da je bila kot geografsko najzahodnejši del jugoslovanske države zadnja osvobodjena, posejana tudi z grobišči pripadnikov kolaborantskih enot drugih jugoslovanskih narodov in vseh, ki so se umikali pred Jugoslovansko armado, ko je ta osvobajala ozemlje jugoslovanske države. Številnim se je uspelo predati zavezniškim vojaškim enotam, a so jih te vrnile jugoslovan-

skim oblastem. Veliko teh so enote Jugoslovanske armade pobile že na ozemlju Slovenije in tam zagreble v razna zasilna grobišča. Za te usmrtitve slovenske oblasti niso bile pristojne in o usodi teh ljudi niso odločale. Ker pa ostanki teh žrtev ležijo na njenem ozemlju, je Republika Slovenija dolžna tudi ta dolgo prikrita grobišča in grobove vseh žrtev, tako slovenskih kot drugih, ustrezno urediti.

Julija 2015 je bil sprejet Zakon o prikritih vojnih grobiščih in pokopu žrtev (UL RS, št. 55/15), dopolnjen maja 2021 (UL RS, št. 92/21) in nazadnje maja 2026 (št. 836/26). Z njim se je Republika Slovenija med drugim zavezala, da bo poskrbela za dostojen pokop vseh žrtev vojnega in povojnega nasilja na svojem ozemlju. Podpisani podpiramo to pietetno civilizacijsko dejanje in ob tem pričakujemo, da bo izvedeno tako, da to ne bo netilo novih sporov. Obenem opozarjamo, da še vedno niso raziskani vsi partizanski grobovi, in tudi ureditev tega vprašanja je moralna obveza Republike Slovenije.

Zavzemamo se za strpno sobivanje vseh državljanov in drugih prebivalcev Slovenije ne glede na različne ideološke, politične in verske opredelitve. Nasprotujemo vsakemu izrabljanju pokopov žrtev v politične namene, za nadaljevanje netenja sovraštva med ljudmi in sprevračanje zgodovinskih dejstev, kot so zmaga slovenskega osvobodilnega gibanja kot dela zavezniških sil nad nacizmom in fašizmom, osvoboditev okupirane domovine ter tudi povojni poboji.

Dr. Zdenko Čepič
Dr. Damijan Guštin
Dr. Nevenka Troha

NOVO MESTO

Opomin na posledice kolaboracije

V Ulici talcev 5 v Novem mestu je 29. septembra potekala spominska slovesnost v poklon talcem, žrtvam fašističnega nasilja in represije v času narodnoosvobodilnega boja. Slovesnosti se je udeležilo lepo število častilcev svobode in ljudi, ki zavračajo fašizem ter zagovarjajo pravico do življenja brez strahu in nasilja.

Spomin na talce je bil tudi spomin na temno stran kolaboracije. Po nemški ofenzivi na Dolenjskem je v Novo mesto prišel domobranski bataljon, v Bevčevi kleti pa je začel delovati domobranski zapor za ljudi, povezane z Osvobodilno fronto in odporiškim gibanjem. Kolaboracija z okupacijskim sistemom je tako dobila tudi svojo lokalno in konkretno podobo: zapore, zaslišanja, odvažanje v taborišča in usmrtitve.

Predsednik združenja **Dušan Černe** je poudaril, da spomin na žrtve fašizma in kolaboracije ne

Udeleženci lepo pripravljene proslave, namenjene spominu na žrtve fašizma in kolaboracije iz novomeške kleti v Ulici talcev 5. (Foto: Lidija Fabian)

sme postati zgolj obred brez vsebine. Spomin je po njegovih besedah tudi dolžnost do prihodnjih generacij, saj pokaže, kam lahko pripeljejo fašizem, sovraštvo, nasilje in odpoved lastni odgovornosti v imenu sodelovanja z okupatorjem.

Ob sedanjih razmerah doma in v svetu, tudi ob odnosu oblasti do genocida v Gazi, je poudaril, da so takšne proslave nujne. Spominjati se moramo ljudi, ki so se uprli fašizmu in s svojo žrtvijo pomagali ustvariti razmere, v katerih danes ži-

vimo v samostojni državi.

»Proslave niso same sebi namen,« pa je poudarila **Vera Splival**, organizatorica srečanja, ki je pripravila tudi scenarij lepo uspele prireditve, in dodala: »Takšne prireditve, kot je današnja, so prostor

spomina in predvsem opomin, da svoboda ni dana kar tako ter da kolaboracija z nasiljem in zatiranjem nikoli ne sme postati sprejemljivo merilo. Zato smo poseben del slovesnosti namenili pričevanjem o razmerah v Bevčevi kleti, kjer so bili zaporniki izpostavljeni poniževanju domobrancev, lakoti, žeji, mrazu in nenehnemu strahu pred odhodom na zaslišanje, s katerega se številni niso nikoli vrnili.«

S svojimi recitacijami so program sooblikovali Silva Kužnik, Stane Cerar in Vida Rifelj Novakovič, katere oče je bil zaprt prav v tej kleti. Sporočilo slovesnosti je bilo jasno: spomin na žrtve fašizma in kolaboracije mora ostati živ. Ne zato, da bi odpirali stare rane, temveč zato, da bi razumeli ceno svobode in prepoznali nevarnost vsakega poskusa normalizacije fašizma, sovraštva in nasilja.

J. P.

PORTOROŽ

Glasovi preteklosti, opomin sedanjosti, sanje prihodnosti

V organizaciji Taboriščnega odbora Ravensbrück je bilo v Portorožu 27. septembra tradicionalno srečanje nekdanjih taboriščnic in taboriščnikov, političnih zapornic in zapornikov nacifašističnih taborišč in zaporov, izgnank ter ukradenih otrok, njihovih svojcev in prijateljev. Slavnostna govornica in častna pokroviteljica srečanja je bila dr. Nataša Pirc Musar, predsednica Republike Slovenije.

»Spominskega srečanja nekdanjih taboriščnic in taboriščnikov, izgnank in izgnancev ter ukradenih otrok se udeležim vsako leto. Tako sem se z vsem srcem odločila takoj ob nastopu funkcije. Ta odločitev je bila zame preprosta, saj izhaja iz mojega globokega spoštovanja, hvaležnosti in ponižnosti do trpljenja in grozot, ki ste jih danes navzoči ter svojci žrtev in številni drugi preživeli v času fašizma in nacizma. Življenjske zgodbe in sporočila vseh, ki so se uprli nasilju in okupatorju, so dragocena dediščina našega naroda. So sporočilo poguma, vztrajnosti in neomajne vere v človekovo dostojanstvo, pravice in svobodo, zato morajo ostati živi in brezčasni,« je zbrana na srečanju v Portorožu nagovorila predsednica Republike Slovenije.

Poudarila je še, da moramo za razumevanje, kaj je domovina in da jo imamo lahko resnično radi, poznati celotno zgodovino njenega nastajanja do naše državnosti, saj je bilo skupno vodilo celotnega narodovega prizadevanja skozi stoletja izbojevati svobodo ter pravico do lastnega jezika, kulture in identitete. Zbrane je opomnila tudi na žrtve in izgubljena življenja ter na našo dolžnost, da državnost razumemo tudi kot hotenja, sanje in uresničitev prizadevanj številnih generacij: »Zato imamo veliko odgovornost, da zagotovimo, da sporočila žrtev, taboriščnic in taboriščnikov, izgnank in izgnancev, ukradenih otrok ter drugih trpečih ne zabriše čas. Ne smemo dovoliti, da se pozabi na grozodejstva, razčlovečenje, teptanje dostojanstva, uničevanje skupnosti, vezi in življenj,« je še dodala predsednica. Spomnila je na besede pisatelja Borisa Pahorja, ki je pogosto opomnil na to, da je »najhujše, kar so počeli v taborišču, to, da so človeka pripravili, da postane žival«, in da je »plemeniti upor proti krivični stvarnosti največ, kar lahko prispevamo za rešitev človeškega dostojanstva«.

Slovesnosti v Portorožu so se poleg preživelih taboriščnic in

Gostje na srečanju v Portorožu

ukradenih otrok ter njihovih svojcev udeležili številni gostje, med drugim predsednik ZZB NOB Slovenije **Marijan Križman**. Zbrane je nagovoril tudi predsednik Taboriščnega odbora Ravensbrück **Matjaž Špat**. Pojasnil je, da je letošnji naslov slovesnosti »Glasovi preteklosti, opomin sedanjosti, sanje prihodnosti«, pomemben zato, ker glasovi preteklosti kažejo pot in nas v sedanjosti pozivajo k dejanjem, vztrajati pa je treba zaradi želje po lepši prihodnosti.

Tradicionalno je slovesnost zasnovala Silvana Knok ob tehnični pomoči sodelavcev Televizije Medvode, na njej pa je največji poudarek na digitalnem zapisu spominov in pričevanj nekdanjih internirank, ki so grozote vojne občutile na lastni koži in tako poskrbele, da njihovo trpljenje ne bo šlo nikoli v pozabo. Tokrat so v živo dali besedo tudi nekaterim gostom: Matjaž Špat je povedal zgodbo o svoji mami, ki je bila v taborišču podvržena poskusom zloglasnega dr. Mengele-

ja. O spominih na medvojni čas, ki ju je kot otroka močno zaznamoval, sta pripovedovala Tončka Senčar in Janez Žmavc, o dediščini mame Sonje in njenem trpljenju v taborišču pa njen sin Primož Cunder. O pomenu ohranjanja spomina je spregovorila Mojca Koletnik, podpredsednica Zveze slovenskih žensk na avstrijskem Koroškem in podpredsednica Zveze koroških partizanov. Ponovila je besede nekdanje interniranke, da je ne smemo imeti za žrtev, saj je bila z osvoboditvijo ona tista, ki je bila zmagovalka. Vsi udeleženci slovesnosti so na koncu sprejeli zavezo za ohranjanje vrednot, ki varujejo človekovo dostojanstvo: svobode, miru, enakopravnosti in pravičnosti.

V kulturnem programu, ki ga je povezoval Domen Valič, pa so sodelovali Orkester Slovenske vojske pod vodstvom Mitje Dragoliča, tenorist Martin Sušnik, pevka Tinkara Kovač ter pevski zbor Osnovne šole Koper, ki ga vodi Ingrid Poropat, igralka Odra treh herojev iz Pirnič Anica Horvat in seveda tudi Tržaški partizanski pevski zbor Pinko Tomažič iz Trsta pod vodstvom Pie Cah.

Nataša Predalič,
foto: Iztok Pipan, TV Medvode

ZZB NOB ORMOŽ

Obiskali smo Rab in taborišče Kampor

*Ker ni vas več,
zato ste vsepovsod;
saj smrt vas je
življenju darovala. /Igo Gruden/*

Prvi transport internirancev je v taborišče Kampor na otoku Rabu prispel 27. julija leta 1942. To je bila skupina 170 Slovencev, starih od 18 do 45 let. Skozi to taborišče je sicer šlo okrog 15.000 ljudi. Moški so bili ločeni od družin. V ženskem delu taborišča so bile žene in otroci. To niso bila taborišča v barakah, temveč v šotorih, prepuščena moči narave, moči sonca, neznosne vročine in strahotnih razmer v zimskem času. Bivalne razmere brez vode in ob mizerni hrani so krnile možnosti preživetja. Prva žrtev je bil dva meseca star otrok, ki je umrl v začetku avgusta.

Ker je bilo taborišče na polju, je ob deževju nastajalo globoko blato, ob suši pa neznosen prah. Po vsej dolini se je razlegalo vpitje obupanih in nemočnih mater ter prestrašenih otrok, ki jih je vodna ujma trgala materam iz rok.

*Ko pal je mrak na domovino,
po vseh vaseh so jih lovili
in sem gonili kot živino,
ker so svoj rodni dom ljubili,
umirat so na Rab prišli. /Igo Gruden/*

Tu je človek postal le senca človeka. Ljudje so postali kost in koža, bili so bolni, razčlovečeni. Ves poveljni čas se govori o različnem številu žrtev. Najpogostejše se navaja število 4641. Pokopališče je uredila vlada Republike Slovenije v sodelovanju z oblastmi Republike Hrvaške.

Mesto mrtvih, levo in desno kamniti bloki z bronastimi ploščicami in imeni umrlih.

Spomin ne sme ostati zaprt v preteklost

Tudi letos je bila spominska slovesnost 5. septembra ob 16. uri. Položeni so bili venci, prižgane sveče, zvrstili so se nagovori predstavnika države Slovenije in države Hrvaške, predstavnikov domoljubnih in veteranskih organizacij, pobratenega mesta Rab in Kočevja. Vsi smo bili zbrani v

senci dreves in ob kamnitih blokih. Ob napisih na bakrenih ploščah smo čutili posebno energijo. To je kraj spomina, zavedanja strahot ... Sedela sem ob ploščici z napisom Jože. Neizmerna hvaležnost za življenje, ki ga je nekdo pustil tukaj, za mir, ki danes ne pomeni skoraj nič več. Kajti živimo tako, kot da je mir nekaj samoumevnega – kot kruh, ki ga pojesh in veš, da bo jutri spet.

*Otok Rab, v zelenju trt,
oljk in pinij med zalivi,
mnogim dal si strašno smrt,
v srcu nosimo jo mnogi.*

Pod večer smo zapustili otok Rab po isti poti, kot smo prišli – vsak s svojimi mislimi.

Utrujeni in hkrati zadovoljni smo se v poznih večernih urah vrnili v Ormož.

Izpolnili smo obljubo, da nekoč obiščemo otok Rab in Kampor, kraj, ki bi ga moral še marsikdo obiskati.

Ana Pevec

DOMOLJUBJE Z ZAVRHA

Muzej Maister po Maistru

Srčnosti in iskrenega domoljubja na Zavrhu ni manjkalo.

Prvo oktobrsko nedeljo, 3. oktobra, so se na Zavrhu že štirideseti poklonili spomenu na generala in pesnika Rudolfa Maistra - Vojanova in s tem potrdili spoštovanje velikega domoljuba in pesnika, ki sega vse do generalove smrti leta 1934. Završka Maistrova spominjanja so bila dolga leta povsem pozabljena, čeprav nosijo uradno letnico 1961. Takrat so brez političnih težav ali zadržkov po Maistru poimenovali turistično društvo in leta 1963 še stolp. Iz spontanega gibanja se je razvilo organizirano spominjanje z letnico 1986, ko so na Zavrhu odprli prvo Maistrovo spominsko sobo. Na to so domačini ponosni in te obletnice so se z vseslovenskim pohodom iz Maribora, Cerkevnejaka in Lenarta letos še posebej spomnili z bogatim kulturnim programom. Nastopili so lenarški pihalni orkester MOL, Eva in Matic Lorber, Završki fantje pod vodstvom Darka Škergeta, Dvorjanski muzikan-

ti pod umetniškim vodstvom Boža Čobca in v vlogi generala Maistra dramski igralec Bojan Marošević. Program je povezovala Darinka Čobec, udeležence je pozdravil lenarški župan mag. Janez Kramberger, slavnostni govornik pa je bil pobudnik Maistrovih prireditev na Zavrhu prof. Aleš Arih.

Med govorniki so bili še **Lučka Lazarev Šerbec**, predsednica Zveze društev General Maister, **Zdravko Luketič**, predsednik Domovinskega društva generala Rudolfa Maistra Maribor, in **Barbara Klemenšak**, predsednica Turističnega društva Rudolf Maister - Vojanov Zavrhu. Pred slovesnostjo na Zavrhu je bil v lenarškem domu kulture še kviz o poznovanju življenja in dela Rudolfa Maistra, ki ga je izvedla Zveza društev generala Maistra Slovenije pod vodstvom mag. Lučke Lazarev Šerbec.

M.T., foto: arhiv Občine Lenart

BAŠKA GRAPA

40 let spomenika v Hudajužni

Na pobudo bratov Torkar, Zdenka, predsednika krajevne skupnosti Hudajužna, in Silva, doktorja znanosti, je bil obnovljen spomenik padlim partizanom in žrtvam fašističnega nasilja iz vasi Hudajužna, Obloke, Kal, Stržišče in Znojile iz Baške grape in urejena okolica spomenika. Ureja pa se tudi lastni-na zemljišča ter se prenaša na občino Tolmin.

Ob 40. obletnici postavitve spomenika se je 26. septembra ob spomeniku zbralo okoli sto domačinov in obiskovalcev od drugod. O žrtvah je spregovoril **dr. Silvo Torkar**. V svojem nagovoru je navzoče spomnil na trdno narodno zavest prebivalcev Baške grape in na številne žrtve: od tigrovcev, med katerimi je bil po procesu proti njim leta 1941 med petimi ustreljen tudi Simon Kos iz Ruta nad Grapo; od prve žrtve s koreninami iz Oblok, Toneta Čufarja, proletarskega pisatelja in aktivista OF, ki je umrl v nemškem taborišču avgusta 1942; do 16 padlih partizanov in devetih drugih žrtev nacifašizma, ki so iz teh vasi padli v Grapi ali drugod po Sloveniji ali Jugoslaviji. Za moto svojega govora je izbral misel špansko-ameriškega filozofa Georgea Santayane: »Kdor si ne zapomni preteklosti, je obsojen, da jo ponavlja.« Podal je pregled zgodovine Primorske od Gregorčiča, ki je napovedal krvavo Sočo, do prve svetovne vojne in potujčevanja primorskih Slo-

vencev, fašizma, ki je tako pritisnil na naš narod, da je vzniknil TIGR in nato partizanski boj, primorska ljudska vstaja po kapitulaciji Italije z goriško fronto in nenehne ofenzive nemške in italijanske vojske proti primorskim partizanskim enotam.

V Baško grapo, ki jo govornik vedno dosledno imenuje Baška dolina, je Centralni komite poslal

ki je vodil Jernej Arko - Črt iz Starega trga pri Ložu. Italijanski vojaki so mu po smrti odsekali glavo, jo nataknil na kol in nosili po vaseh. Vsem spominom na strahote druge svetovne vojne navkljub pa danes divjajo spopadi po svetu in v naši bližini ... Spodbujajo jih sla po lastnini, bogastvu in ozemlju drugih; aroganca tistih, ki menijo, da so močnejši in poklicani, da ureja-

dva primorska emigranta, domačina, in sicer Albina Kovača in Andreja Brovča, ki sta spodbudila in organizirala OF po vaseh in pripomogla, da so že v začetku septembra 1942 prvi fantje odšli v partizane. Partizanski boj na Tolminskem so pomagali utrditi partizani Loškega odreda, ki so se po prihodu na Primorsko vključili v Soški odred. Partizane v Baški gra-

jo svet; ter odsotnost empatije in spoštovanja človeka.

V kulturnem programu so v Hudajužni sodelovale vokalno-instrumentalna skupina BIS iz Gorenje vasi, glasbenica Marjetka Popovski in recitatorka. (Celoten govor dr. Torkarja je dosegljiv na: slov.si/doc/torkar_hudajužna2026.docx)

R. U.

ČEMŠENIŠKA PLANINA

85. obletnici ustanovitve Revirske partizanske čete

Združenje borcev za vrednote NOB Zagorje ob Savi in občina Zagorje ob Savi sta zadnjo julijsko nedeljo pripravili slovesnost na Čemšeniški planini, posvečeno 85. obletnici ustanovitve Revirske partizanske čete.

Slavostni nagovor je imel predsednik ZB za vrednote NOB Zagorje ob Savi, tovariš Izток Ule. V kulturnem programu sta nastopila Moški

Sobotno druženje v spomin na dogodke na Čemšeniški planini je spet potrdilo trdno prijateljstvo med zagorskimi borci, pohodniki in prijatelji iz Bosne. Skupaj ohranjamo spomin, vrednote in zgodbe, ki povezujejo naše kraje.

pevski zbor Loški glas in pevka Marjetka Popovski. Proslave so se udeležili praporščaki, člani Revirske spominske čete ter prijatelji iz Združenja antifašistov Tešanj, pridružila pa se je tudi Mojca Koletnik iz Pliberka.

Dan pred proslavo smo člani pohodne skupine Kajuh za prijatelje iz Bosne in Hercegovine pripravili prijeten piknik pri gostišču Čop. Ob druženju smo izmenjali načrte

za prihodnja srečanja ter za postavitve kipa ob 100. obletnici rojstva Valerije Skrinjar - Tvrz, ki ga želijo postaviti tudi v Bosni.

Posebej nas je ganilo, da so si gostje ob vrnitvi domov vzeli čas, se ustavili v Ljubljani in se na Žalah poklonili njenemu spominu ob njenem grobu.

Jani Flis

SPOROČILA

Koledar TITO

Za leto 2027 je pripravljen koledar Josip Broz - TITO (43 x 31 cm). Fotografije so barvne in doslej neobjavljene, spremlja jih slovensko besedilo. Navedeni so tudi kraji, kje so nastale, in datumi. Koledar je 12-listni z naslovnico.

Več informacij in naročila na telefonski številki 041 681 086 (Mirko).

KOLUMNA

Jože Poglajen

Posvetovalni referendum, ki ga ne bo

Tako, prvi novodobni referendumski val je mimo. Na strankarskem obzorju se kaže že drugi val, morda bomo pod taktirko desničarjev doživeli še tretjega, četrtega ... Posebnost prvega vala je dokaj visoka volilna udeležba. To ni nič čudnega, saj so bila na dnevnem redu izrazito demagoško obarvana referendumska vprašanja. A ne gre samo za demagogijo. Javni in državni sistemi se v skladu z Janševim načrtom o drugi republiki že kar konkretno preoblikujejo. Pripravljena sta zakon o bogatenju že zdaj bogatih, strankarska okupacija javne radiotelevizije, izveden je oster zasuk v naši zunanji politiki in še bi lahko naštevati. Vse to, garnirano s poplavo ideološko obarvanih referendumov, med prebivalci naše dežele pogloblja za demokracijo pogubno sovražno in zagrizeno delitev na »naše in vaše«. Kam vse to vodi, najbrž ni treba ugibati.

Nekaj dni pred referenduskimi glasovanji se je Janša z ženo odpravil na romanje v Vatikan. Ali sta se

Nekaj dni pred referenduskimi glasovanji se je Janša z ženo odpravil na romanje v Vatikan. Ali sta se s papežem Leonom XIV. kaj pogovarjala o teh »demokratičnih« standardih, ne vemo.

s papežem Leonom XIV. kaj pogovarjala o teh »demokratičnih« standardih, ne vemo. V medijih smo lahko gledali in brali le Janševu domačim političnim razmeram prilagojeno plat zgodbe. Med drugim sta, če verjame mo Janši, govorila o izboljšanju odnosov med Cerkvijo in slovensko državo, se pravi o nadgradnji konkordata iz leta 2004. O tem, kakšne vsebinske spremembe v odnosih med Cerkvijo in državo naj bi ta nadgradnja prinesla, prvak SDS ni povedal nič konkretnega.

Rimskokatoliška cerkev pri nas je po tem sporazumu, še zlasti pa po tesnem (s pomočjo glasov manjšinskih poslancev) sprejemu zakona o verski svobodi v času prve Janševe vlade leta 2007 dobila skoraj vse, kar je zahtevala. Manjka le še uvedba verouka v šolah. Za dejavnosti Rimskokatoliške cerkve, kot so katoliške šole, kurati v vojski in policiji, in 60 odstotkov denarja za socialne prispevke duhovnikov plačuje država. Natančnih števil ni, a ocenjuje se, da vse skupaj letno zneso najmanj 15 milijonov evrov. Lani je samo za socialne prispevke 671 verskih uslužbencev država škofijam nakazala tri milijone evrov. Po novem pa naj bi – čeprav v zdajšnji koalicijski pogodbi ni niti besede o RKC – država socialne prispevke uslužbencev Cerkev plačevala v celoti.

Slovenska Rimskokatoliška cerkev še zdaleč ni tako siromašna cerkev, da sama ne bi zmogla poskrbeti za svoje duhovnike. Zaradi nepreglednosti sicer ni jasno, koliko znaša

njeno premoženje. Ocene se gibljejo med eno in dvema milijardama evrov. Za primerjavo: v Nemčiji, kjer premoženje tamkajšnjih cerkva ocenjujejo na 44 milijard evrov, to na prebivalca pomeni 520 evrov. V Sloveniji pa ta delež na prebivalca znaša okrog 700 evrov. Za ugoden gmotni položaj Cerkev je poskrbela že Peterletova vlada z zakonom o denacionalizaciji. Z denacionalizacijo je slovenska Katoliška cerkev v last dobila približno 40.000 hektarov gozdnov na Jelovici, Pokljuki in Kočevskem. Podjetje Metropolitana, ki upravlja te gozdove, je samo lani ljubljanski nadškofiji izplačalo 4 milijone evrov dividend. K temu je treba prišteti nekaj tisoč hektarov kmetijskih zemljišč, kar pomeni, da je Cerkev po denacionalizaciji postala največji zasebni lastnik zemlje v državi – pa še kar nekaj poslovnih nepremičnin – Blejski otok na primer – stanovanj, finančnih naložb in podobno.

Nobenega resnega razloga torej ni, da volivcev ne bi povprašali (tudi) o tem, ali naj večino denarja za delovanje cerkva v obliki cerkvenega davka prispevajo verniki. V vrhu slovenske Rimskokatoliške cerkve, milo rečeno, za to ni pretiranega navdušenja. Škofje se med drugim izgovarjajo, da ni jasno, komu zaračunati davek: vsem

krščenim – teh je okrog 1,4 milijona – ali samo aktivnim vernikom, ki naj bi jih bilo veliko manj? Predvsem se cerkveni vrhovi bojijo, da bi – tako kot v Nemčiji – davek ob siceršnjem usihanju krstov in cerkvenih porok sprožil val izstopov iz Cerkev.

Tudi za strankokracijo bi bila uvedba davka politično zelo občutljivo vprašanje, kajti verniki in slovenska Rimskokatoliška cerkev nasploh so pomemben dejavnik v boju strank za oblast. Kaj se v resnici dogaja v ozadju, je sicer v slogu »nedoumna so pota Gospodova« v glavnem zavito v meglo, vendar ni nobenega dvoma, da je bila slovenska Cerkev doslej vedno na strani desnih strank. Uradno se v boj za oblast ne vključuje, vendar niso bili redki primeri, ko so duhovniki pred volitvami vernike s prižnic ali prek cerkvenih medijev pozivali, naj volijo desne stranke, ali stresali peklenjski ogenj in žveplo na bolj levičarsko usmerjene stranke. Tudi ob zadnjih volitvah ni bilo nič drugače. Pri tem jih ni motilo, da so janševiki napovedovali oblikovanje avtoritarne »druge republike«. Ta načrt Janša že uresničuje, toda škofje še kar molčijo. Da bi Janševa vladajoča koalicija razpisala posvetovalni referendum o ukinitvi darov države Cerkvi in uvedbi cerkvenega davka, je zatorej le pobožna želja.

STROKOVNI POSVET

Prenos zgodovinskega izročila

Osrednja naloga veteranskih organizacij, kot je ZZB, je prenos zgodovinskega izročila in vrednot, za katere so se borili člani Osvobodilne fronte in partizani v času narodnoosvobodilnega boja. To je mogoče predvsem z ozaveščanjem mlajših generacij in vključevanjem mladih v članske vrste. S časovnim odmičanjem teh dogodkov v preteklost postaja prenos zgodovinskega izročila vse zahtevnejša naloga. Med nami je vse manj ljudi, ki se teh dogodkov spominjajo, vse več pa tistih, ki jih pozabljajo ali jih razlagajo glede na svoja izkustva ter pisanje in pripovedi drugih.

Da bi osvetlili vprašanje prenosa zgodovinskega izročila, sta Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije in Katedra za obramboslovje na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani nedavno pripravili poseben strokovni posvet. Razprava je bila namenjena vprašanju, kako danes ohranjati zgodovinski spomin, kako razumeti vrednote, povezane z narodnoosvobodilnim bojem, ter predvsem kako zgodovinske vsebine približati generacijam, ki z dogodki v preteklosti nimajo več neposrednega osebnega stika.

Predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije Marijan Križman je poudaril pomen vključevanja mladih v delovanje organizacije, saj se lahko zgodovinski spomin in vrednote, povezane z narodnoosvobodilnim bojem, ohranjajo tudi v prihodnje le z vključevanjem novih generacij. Napovedal je nadaljevanje razprav v obliki okroglih miz.

Dr. Samo Uhan je predstavil rezultate raziskav o vrednotah in pogledih različnih skupin prebivalstva. Najpomembnejše vrednote ne glede na generacijsko pripadnost so kakovostni medsebojni

odnosi, solidarnost in občutek povezanosti z drugimi. Hkrati mlajše generacije v primerjavi z nekaterimi starejšimi pripisujejo delu nekoliko manjšo težo. Rezultati kažejo, da med mladimi prevladujejo pozitivna stališča do narodnoosvobodilnega boja, vendar je obenem veliko takih, ki se do tega vprašanja ne opredeljujejo. Če posameznik o določenem obdobju nima dovolj informacij, se do njega težko jasno opredeli. Odnos do preteklosti zato ni povezan samo z vnaprej oblikovanimi vrednostnimi ali političnimi stališči, temveč tudi z znanjem, viri informacij, družinskimi pripovedmi in širšim okoljem, v katerem se o zgodovini govori.

Dr. Maca Jogan je opozorila, da na odnos do preteklosti vplivajo širše družbene razmere, med drugim družbeni neenakost, politična polarizacija, različne interpretacije zgodovine in spreminjanje odnosa do socialne države. Pri tem imajo pomembno vlogo družina, v kateri se prenašajo osebne in družinske zgodbe ter spomini na pretekle dogodke. Družinski narativi lahko vplivajo na to, katere dogodke posameznik pozneje dojema kot del širše skupne zgodovine in kako jih

razume. Poleg družine imajo pomembno vlogo šola, prijateljsko okolje, kultura in mediji, vse pomembnejši pa je tudi digitalni prostor, v katerem mladi prihajajo v stik z zelo različnimi predstavami o preteklosti.

Dr. Ljubica Jelušič je poudarila, da podajanje zgodovinskih vsebin ni odvisno le od šolskega učnega načrta in števila ur, namenjenih posameznim zgodovinskim obdobjem. Šola lahko mladim omogoči stik z različnimi zgodovinskimi viri, jih spodbuja k preverjanju informacij ter jim ponudi prostor za vprašanja in razpravo. Klasično podajanje podatkov je le eden od načinov približevanja preteklosti. Pomembno vlogo imajo film, literatura, gledališče, razstave, dokumentarne vsebine in druge oblike kulture. Kot dober primer je omenila dokumentarni film Vranov let, ki zgodovinske dogodke približa širšemu občinstvu in spodbuja zanimanje pri mladih. Vendar umetniška dela ne morejo nadomestiti zgodovinske interpretacije. Zato je pomembno, da imajo mladi možnost primerjati različne vire ter razlikovati med zgodovinskimi dejstvi, njihovo interpretacijo in ume-

tniško predstavitev. Grega Cigler je govoril o podmladkih političnih strank in njihovi vlogi pri vključevanju mladih v javno življenje. Mladi na družbena vprašanja nletijo v različnih okoljih – od šole in družine do društev, organizacij, političnih skupin in drugih oblik aktivnega državljanstva. Ta okolja vplivajo na njihovo razumevanje družbe, lastnega položaja v njej ter vprašanj, ki jih prepoznava kot pomembna. Prenos zgodovinskega izročila je lahko uspešen prav z aktivnim državljanstvom. Mladim ga je treba približati z odpiranjem vprašanj, povezanih z njihovim današnjim življenjem: dvomi, vsakdanjimi težavami in življenjskimi načrti. Gre tudi za vprašanja, kako nastajajo družbene vrednote, zakaj se ljudje v določenih okoliščinah povezujejo, kako nastajajo konflikti, kako se oblikujejo predstave o pravičnosti in solidarnosti ter kako se družba odziva na velike spremembe. Takšen pristop omogoča, da zgodovinsko znanje ni zgolj pomnjenje vsebin, temveč tudi način razumevanja današnje družbe in sveta. Pomembno mesto ima medgeneracijski dialog. Starejše generacije podajajo osebne in družinske spomine, mlajše pa s svojimi izkušnjami odpirajo nove načine razumevanja preteklosti.

Posvet je tako pokazal, da je vprašanje prenosa zgodovinskega izročila širše od vprašanja, koliko mladi vedo o posameznem zgodovinskem dogodku. Gre za preplet izobraževanja, družinskih spominov, kulture, medijev, družbenega okolja in možnosti za sodelovanje v skupnosti. Šola ostaja temeljno okolje za pridobivanje sistematičnega znanja, njeno delo pa lahko dopolnjujejo muzeji, arhivi, filmi, literatura, javne razprave, pričeva-

nja in drugi kulturni projekti. Pomembno vlogo imajo tudi družbene organizacije, ki lahko mladim omogočijo sodelovanje in neposreden stik z ljudmi, ki zgodovinski spomin ohranjajo že desetletja.

V času, ko mladi zgodovinske vsebine vse pogosteje pridobivajo zunaj formalnega izobraževanja, je pomemben dostop do zanesljivih virov in možnost preverjanja informacij, še posebej tistih, ki krožijo na družbenih omrežjih. Če naj zgodovinski spomin ostane živ, morajo mladi pretekle dogodke spoznati v njihovem širšem kontekstu, imeti dostop do različnih virov ter možnost postavljati vprašanja in oblikovati lastne poglede. Vsaka nova generacija mora pretekle dogodke znova spoznati, jih umestiti v svoj čas in se do njih opredeliti na podlagi razpoložljivega znanja. Prav v tem je tudi širši pomen zgodovinskega izobraževanja: ne le ohranjati spomin na pretekle dogodke, temveč omogočati njihovo razumevanje ter odgovoren in na znanju temelječ odnos do preteklosti.

Eno osrednjih sporočil posveta o prenosu zgodovinskega izročila je, da mora ZZB več pozornosti posvetiti mladim. To vključuje delo z mladinsko sekcijo, pristop krajevnih organizacij do šol in učiteljev, njihovo sodelovanje na prireditvah ZZB, organizacijo prireditev – seminarjev, delavnic, taborov – posebej za učitelje in vodje različnih mladinskih organizacij, o zanje aktualnih in ne zgolj zgodovinskih temah ter bolj načrtno in domišljeno uporabo družbenih omrežij, s katerimi je najlažje stopiti v stik z mladimi ter jim prenašati pomembna zgodovinska in vrednotna sporočila.

Manja Konkolič, Ivan Svetlik

PLANINA KUHINJA POD KRNOM

Zorko Jelinčič: »Ne boste uničili te države!«

Lepo vreme je pod Krn na planini Kuhinja 6. septembra privabilo množico obiskovalcev. Ti so uživali v prelepem dnevu, se sprehodili po planinah, kjer pridelujejo sir in skuto, nabirali šipek in se imeli lepo v Gregorčičevem planinskem raj. Ob 11. uri se je začela slovesnost, ki jo je Združenje borcev Kobarid že šestnajstič pripravilo v počastitev padlih v obeh vojnah in ponesrečenim v Krnskem pogorju. V začetku je srečanje bilo namenjeno zgolj padlim borcem narodnoosvobodilnega boja v bitkah na Batognici, Krnu in Rdečem robu. Pozneje smo prireditve razširili v sodelovanju s Fundacijo Poti miru v Posočju in Kobariskim muzejem tudi na padle vojake v prvi svetovni vojni. Leta 2022 smo v bližini koč na planini Kuhinja, na skali, ki je posnetek Krna, postavili spominsko ploščo in jo razširili še s ponesrečenimi planinci, ki so umrli, ko so se povzpeli na to pogorje. Vsem tem je namenjena vsakoletna spominska prireditev prvo nedeljo v septembru.

V programu so sodelovali naj-

mlajši učenci Osnovne šole Simona Gregorčiča, podružnične šole Smast, recitator in MPZ Justin Kogoj iz Dolenje Trebuše. Slavnostni govornik **Dušan Jelinčič**, pisatelj, novinar in alpinist, človek, ki je življenje ujel med besede in gore, je o uporabi Primorcev spregovoril v aktualno kritičnem in zelo senzibilnem nagovoru, zaznamovanem z izročilom njegovega očeta, ustanovitelja organizacije TIGR, Zorka Jelinčiča. Povedal je, da Primorci nismo nobeni junaki, le pošteni in dosledni smo v izbihi in ne dovolimo, da nam kateri koli nasilnejši stopi na glavo. Takrat se v ljudeh zbudi duh upora proti zatiranju in potujčevanju, ki so ga Primorci doživljali skozi zgodovino. Danes desnica Primorske ne trpi, ker je simbol upora in se nikoli ni pustila manipulirati. Tudi sedanja vlada, je nadaljeval, spet spreminja besedo priključitev v vrnitev. Rekel je: »Lahko jo pomenjujejo tudi Barčica po morju plava in naj odredijo Mikija Miško na zastavo. To lahko storijo s svojo večino v parlamentu. A to se nas

Primorcev ne tiče, ker vemo, da imamo v duši le pošten in nesebičen upor proti krivicam in boj za lastni jezik. In to jih moti.«

Povedal je, da ne smemo pozabiti, da so med vojnama po teh grapah in kamnitih gorah potekale tigrovske poti, po katerih so tigrovc prenašali čez mejo knjige, učbenike in čtivo, v zadnjih letih pred vojno pa tudi orožje. Da so vojaki umirali v obeh vojnah. Bojne enote pa so nosile imena po slovenskih pesnikih in pisateljih. Omenil je Kobarško republiko, svobodno ozemlje, ki so ga Primorci razglasili takoj po kapitulaciji Italije, septembra 1943. Na to smo lahko ponosni, kajti republika je bila edinstvena politična tvorba in prvo osvobojeno ozemlje v takratni Kraljevini Italiji. Svoj govor je končal: »Uprimi se! Ne boste uničili te države ne v mojem ne v našem imenu!«

Prijateljsko druženje se je nadaljevalo v pozen popoldan lepega jesenskega dne.

Vojko Hobič

DAN ČETRTE SKUPNOSTI ROŽNIK

Obletnica požiga Brda in Vrhovcev

Vsaka četrtna skupnost ima svoj dan. Za četrtno skupnost Rožnik je to 23. julij, dan, ko so Italijani požgali Brdo in Vrhovce. Letošnja organizatorica dneva z idejo povezati preteklost, sedanjost in prihodnost je bila Krajevna organizacija ZB Rožna dolina.

Udeležence prireditve v Osnovni šoli Vič je v predverju pričakala razstava *Novo življenje* rožnodolskega slikarja in kiparja Štefana Brezovnika.

Poleg številnih gostov so bili prisotni tudi podžupan mestne občine Ljubljana Dejan Crnek, poslanec Martin Premk, podpredsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije dr. Rado Bohinc, predsednica ZZB Ljubljana in mestna svetnica Julka Žibert, mestna svetnica Ganimet Shalo, predsednik ZZB Vič - Rudnik Milan Rihter in predsednik sveta ČS Rožnik Primož Novak.

Osrednji govornik je bil **dr. Rado Bohinc**, ki je med drugim povedal: »Pred 84 leti je italijanski okupator po partizanskem napadu izvedel kruto maščevanje nad prebivalci Brda in Vrhovcev. Zažganih je bilo 31 domov, 25 jih je bilo popolnoma uničenih. Pobiti so bili nedolžni možje in fantje ter dve ženski, družine pa so ostale brez doma, premoženja in svojih najbližjih. To ni

bila vojaška operacija. To je bilo nasilje nad civilnim prebivalstvom. Ogenj, ki je leta 1942 gorel na tem območju, ni požiral le hiš in gospodarskih poslopij. Za seboj je puščal strah, trpljenje in praznino. Z njim je okupator želel zlomiti voljo ljudi, jih prestrašiti in ponižati ter izbrisati

ti njihovo dostojanstvo. Toda ogenj ni uničil tistega, kar je bilo najmočnejše. Ni uničil njihovega poguma, medsebojne povezanosti. Ni uničil njihove ljubezni do doma in domovine. In ni uničil vere, da bo nekoč prišla svoboda.

Zato se danes ne zbiramo zgolj zaradi spomina na tragedijo. Zbiramo se zato, ker želimo ohraniti zavest, da mir, svoboda in človekovo dostojanstvo nikoli niso samoumevni. Vsaka generacija jih mora znova varovati, utrjevati in predajati naprej. To je najgloblji pomen da-

našnje slovesnosti. Danes se z globokim spoštovanjem priklanjamo vsem žrtvam tega zločina. Njihovo trpljenje ostaja del zgodovinskega spomina slovenskega naroda in trajen opomin, kako visoko ceno imajo vojna, sovraštvo in zanikanje,« je še dodal podpredsednik ZZB NOB

Slovenije. Predsednik ZZB za vrednote NOB Vič - Rudnik **Milan Rihter** je **Marjani Vidmar** podelil srebrno plaketo ZZB NOB Slovenije.

V kulturnem programu so sodelovali Pevci izpod Rožnika ter dramska igralca Uroš Potočnik in Živa Vidmar. Prireditve je končala Briane Sabine Jager, ki je zapela pesem *My Immortal ter Love in the Dark* in vse zbrane s svojim vzpenjanjem v pevski vrh ponesla v sodoben čas.

Igor Krevl

SPOROČILA

Dopolnitev dogovora

Predsedstvo Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije je na 24. seji 8. septembra sprejelo dopolnitev dogovora o programskem delovanju ter sodelovanju članov(ice) predsedstva s pokrajinskimi sveti in združenji Zveze borcev.

Člani(ice) predsedstva Zveze se strinjajo, da bodo sodelovali s pokrajinskimi sveti in združenji po razporedu v tem dogovoru z namenom:

- delovanja na področju programskih nalog s ciljem uresničevanja programa dela Zveze;
- tesnejše povezanosti Zveze s pokrajinskimi sveti in združenji, boljše medsebojne obveščenosti in pomoči pri napredku organiziranosti in delovanja;
- sodelovanja na sejah pokrajinskih svetov, po možnosti pa tudi na pomembnejših prireditvah v združenjih.

Marijan KRIŽMAN, Koper – s **Pokrajinskim svetom ZB Gorenjska**; dr. Rado BOHINC, Ljubljana – s **Pokrajinskim svetom ZB Posavje**; dr. Ljubica JELUŠIČ, Sežana – s **Pokrajinskim svetom ZB južna Primorska**; Andreja KATIČ, Velenje – s **Pokrajinskim svetom ZB savinjsko območje/celjska pokrajina**; dr. Ivan SVETLIK, Ljubljana – s **Pokrajinskim svetom ZB Podravje**; Janez ALIČ, Nova Gorica – s **Pokrajinskim svetom ZB severna Primorska**; Branka BEZELJAK, Ptuj – s **Pokrajinskim svetom ZB Koroška**; Matjaž OCEPEK, Borovnica – s **Pokrajinskim svetom ZB Notranjska**; Manja KONKOLIČ, Ljubljana – s **Pokrajinskim svetom ZB osrednjeslovensko območje**; Marjan ŠIFTAR, Ljubljana – s **Pokrajinskim svetom ZB Pomurje**; dr. Igor ŠOLTES, Ljubljana – s **Pokrajinskim svetom ZB Dolenjska in Bela krajina**; Janko VEBER, Kočevje – s **Pokrajinskim svetom ZB Zasavje**; Julijana ŽIBERT, Ljubljana – s **Pokrajinskim svetom ZB Mestna zveza Ljubljana**

Dr. France Križanič

KOMENTAR

Ekonomski liberalizem

Po Platonu je svoboda možnost, da delamo, kar želimo in se to dopolnjuje z demokracijo. V skladu s klasičnim liberalizmom ljudje ravnajo po svojih interesih in željah, a smo pri tem omejeni s pravili, ki preprečujejo poseg v svobodo drugih. Ta koncept se je oblikoval v klasični Grčiji in se preko antičnega Rima razvijal do srednjeveških italijanskih držav (Alan Ryan: *Svoboda*, 1991). Pojem svobode v ekonomskem smislu, torej ekonomski liberalizem, pa se je skupaj s trgovskimi odnosi razvil ob zatonu fevdalizma. Na ekonomskem področju liberalizem predvideva delovanje na trgu ob postavljenih pravilih. Pravice so enake, interesi pa različni, kar naj bi vodilo do največje mogoče blaginje (Ralf Dahrendorf: *Liberalizem*, 1991).

Liberalizem so zasnovali razsvetljenci v konfliktu z absolutistično vladavino. Imel je politične, socialne in ekonomske razsežnosti. Najpomembnejši avtor ekonomskega liberalizma je škotski filozof in ekonomist Adam Smith (1723–1790). Svoje ideje je predstavil v *Raziskavi o naravi in vzrokih bogastva narodov* (1776). V njej dokazuje, da trg, na katerem sodelujejo svobodni udeleženci, omogoča najučinkovitejšo delitev dela, specializacijo, uvažanje tehnološkega napredka

in blaginjo. Večji ko je trg, bolj se deli delo in večja je gospodarska učinkovitost. Razmerje v vrednosti dobrin, ki se vzpostavlja na trgu, je odvisno od vloženega dela. Vrednost izvira iz redkosti, zato imajo paradoksalno lahko dobrine, ki jih zelo potrebujemo (voda), na trgu nizko ceno; dobrine, ki jih skorajda ne potrebujemo (diamanti), pa zelo visoko ceno. Ponudba na trgu je odvisna od proizvodnje dobrin, ta pa je odvisna od dela, kapitala in zemlje, za katere njeni nosilci prejemajo plače, dobičke in rente. Pri naravnih plačah, dobičkih in rentah si ponudniki na trgu pokrijejo stroške. Če so cene dobrin takšne, da omogočajo višje plače, dobičke ali rente od naravnih, sledita gospodarska rast in dolgoročno povečevanje števila prebivalstva; če pa so nižje, sledita gospodarsko upadanje in dolgoročno zmanjševanje števila prebivalstva.

Smith je za delovanje trga predpostavljal aktivno vlogo države (Jacob Viner: *Adam Smith in Laissez Faire*, 1928). Zagovarjal je na primer žige kakovosti na različnih izdelkih, regulacijo hipotekarnih posojil, pravno prisilo pri uveljavljanju pogodb, kontrolo denarja v obtoku in delovanja bank, pa tudi zagotavljanje storitev na področjih, kjer ni mogoče ustvarjati dobička, kot so gradnja cest, mostov in pristanišč, osnovno šolstvo,

sodni sistem in obramba. Delovanje države po Smithu usmerja parlament. V njem imajo prevladujoč vpliv lastniki kapitala in je zato treba paziti tudi na interese navadnih državljanov, tako da se vsak zakonski predlog lastnikov podjetij prouči s tega vidika (Andrew Skinner: *Smith Adam*, 1991).

Z uvedbo delovanja svobodnega trga so nastopile hitra gospodarska rast, industrializacija, a tudi množična revščina zaposlenih. Očitno je bilo, da trg nekatere favorizira na račun drugih. Pokazalo se je, da trg deluje učinkovito pri usmerjanju proizvodnje in neučinkovito v razdelitvi njenih rezultatov (John Stuart Mill: *Načela politične ekonomije*, 1848; Karl Marx: *Kapital 1*, 1867). V nadaljevanju sta omejitve delovanja trga predlagala John Maynard Keynes (*Splošna teorija zaposlenosti, obresti in denarja*, 1936) in William Beveridge (*Socialno zavarovanje in sorodne storitve*, 1942). Keynes je predlagal ekonomsko politiko z odločilno vlogo države, Beveridge pa oblikovanje sistema transferjev, ki jih v splošnem interesu upravlja vlada. Pravno podlago za te spremembe

je predlagal Thomas Humphrey Marshall (*Državljanstvo in družbeni razred*, 1949) z razširitvijo državljanskih pravic tudi na socialne.

Na teh osnovah je bila vzpostavljena socialna država ali država

blaginje, ki je med letoma 1950 in 1975 v razvitem svetu omogočila gospodarski čudež. Končal se je s stagflacijo (hkratna rast cen in brezposelnosti) ob podražitvi nafte in z očitno potrebo po spremembi regulacije gospodarstva. Odgovor je bil zaustavljanje inflacije z omejevalno monetarno politiko ter spodbujanje gospodarskega razvoja in preprečevanje revščine z aktivno fiskalno politiko. A se je odprla možnost za alternativni predlog uvedbe novega liberalizma oziroma neoliberalizma. Glavni avtor je bil avstrijsko-angleški ekonomist Friedrich August von Hayek (*Pot v suženjstvo*, 1944; *Uporaba znanja v družbi*, 1945) z oceno, da aktivna vloga države v gospodarstvu vodi v nove oblike podložništva. Bil je neke vrste boem, ki v ekonomski znanosti zavrača empirično analizo in daje poudarek naraciji (Roger Garrison, Israel Kirzner: *Hayek Fride- rick August von*, 1991).

Novi liberalizem v delovanje gospodarstva vpeljuje deregulacijo, privatizacijo in zmanjšanje porabe države. V dosedanjih primerih (prvi je bil v Čilu leta 1973) je vplival različno, odvisno od razmer, v katerih je bil uveden, a z eno skupno in neizogibno posledico, povečanjem neenakosti med prebivalci (Piketty: *Kapital v 21. stoletju*, 2013).

MOČNIK – KRŠKO

85. obletnica smrti Rudija Rožanca

4. avgusta je minilo 85 let od smrti enega prvih posavskih aktivistov narodnoosvobodilnega boja, Rudija Rožanca - Slava. ZB NOB KO Sromlje je v sodelovanju s KO Artiče in sosednjo organizacijo, ZB NOB iz Krškega, izvedla spominsko slovesnost pri njegovem spomeniku v Močniku, kraju, kjer so ga Nemci ubili. Skupna delegacija, v kateri so bili Branko Lipar, Tadej Škof in Anton Petrovič, je k spomeniku položila venec. Prihod praporščakov in slovenska himna iz ust Bojana Kaplana postajata že tradicija.

Predsednik KO Sromlje **Branko Lipar** je vse zbrane lepo pozdravil, poudaril pomen takšne prireditve in predal besedo častnemu predsedniku ZBV NOB Brežice Stane Preskarju. Ta je opisal delovanje Rudija, njegovo revolucionarno pot in delo aktivistov v teh krajih. Predsednica KO Sromlje Ida Ostreljič je recitala Kosovelovo pesem. Jožica in Venceslav Stajič sta zapela partizansko pesem, za konec pa je svojo avtorsko pesem zrecitala članica **Patricija Kovač**:

Ko govorijo padli

Odšel sem mlad, z domom v očeh, za domovino v rokah in materinim glasom globoko pod srcem. Pod prstjo še vedno slišim korake svojih bratov, v koreninah šepeta kri, ki je nekoč tekla za vas. Nisem vedel, ali bom še kdaj stopil čez domači prag. Vedelo pa je moje srce, domovini svobodo nazaj! Danes poslušam vaše korake nad svojo glavo. Slišim smeh, pa tudi jok. In iščem podobne junake. In tiho vprašam zemljo: »Ali še pomni jo, čigava kri je v njej? Ali še živijo ljubezen do domovine, ko stopajo po tvoji grudi, ali je to postala le besedna fraza, ki v tišini temne noči izgine? Mi smo jim priborili jutro. In svobodo. Vi pa povejte nam, ali spimo pod tole gomilo, ali jo danes varovati še znali bodo!«

Po končani prireditvi je predsednik vse zbrane povabil na tovariško druženje.

PARTIZANSKI SPOMENIKI NA ZEMLJEVIDU (57)

Grobišče talcev v Begunjah

Grobišče talcev v parku gradu Kacenštajn v Begunjah na Gorenjskem je največje grobišče talcev v Sloveniji. Sestavlja ga 25 skupinskih grobov z nagrobnimi kamniti kockami za vsakega od 471 pokopanih. Leta 2026 je Ministrstvo za obrambo RS občini Radovljica naročilo izdelavo informacijske table na grobišču, besedilo zanjo in za vzporedno geslo na Wikipediji ter seznam vseh pokopanih na Wikiverzi sva prispevala podpisana. ZVKDS je nerazumno zahteval postavitev table brez odnosa od tal, tako da bo spomladi trava prekrila njen spodnji del z imeni avtorjev, obiskovalec, ki bo želel fotografirati QR-kodo za boljše informacije, pa bo moral poklekati pred njo.

Med pokopanimi so tudi štirje talci brez imena. Pri preverjanju seznamov pokopanih sva odkrila, da imajo tri žrtve pomotoma po dva nagrobna kamna. Nekatera napačno napisana imena in kraje na nagrobnikih so v preteklih desetletjih popravili (nekatera tudi narobe), na druge napake pa sva opozorila in jih bodo občina, svojci ali ZVKD popravili, če se bodo za to odločili.

Maja 1941 je nemški okupator žensko kaznilnico v graščini Kacenštajn (Katzenstein) v Begunjah preuredil v zbirno mesto za množični izgon prebivalstva, avgusta pa v gestapovski zapor in mučilnico za politične zapornike Gorenjskega in do pomladi 1942 tudi slovenske Koroške. Okupatorjevo nasilje je rodilo oborožen partizanski odpor, graščinski vrt pa je postal množično grobišče talcev, ki so jih ustrelili (nekateri tudi obesili) v dolini Dragi, kaznilnici, parku ali drugod po Sloveniji.

Nova informacijska tabla na grobišču

Obnovljeno grobišče

Oznaka kulturnega spomenika državnega pomena

Obnovljeni napisi na nagrobnikih

Grobovi talcev v Begunjah 1945 (Foto: Slavko Smolej)

Na očetovem grobu, Begunje (Foto: Slavko Smolej)

V zaporniških knjigah je vpisanih 11.477 zapornikov (nekateri so bili zaprti večkrat), od katerih so jih 8500 obtožili delovanja proti okupatorju. 1931 je bilo ujetih partizanov, 2280 žensk in 405 otrok. Zapi-rali so celotne družine, npr. devet Dacarjevih s Črničva. Skoraj petina zapornikov je bila mlajša od dvajsetih let. V prostore, kjer je bilo nekoč po 300 obsojenk, so nagnetli tudi po 800 ljudi. Številni so ležali na tleh na slami, ogrevanja ni bilo, hrana je bila pičla. Bile so bolezni, zaredile so se bolhe in uši, slabe higijenske razmere so še posebno prizadele ženske. Najhuje je bilo v desetih celicah, ki so jim zaporniki rekli bunkerji, danes pa je v njih muzej. Da bi izsilili priznanja, so je-

čarji zapornike mučili, tudi otroke, nosečnice in ranjence, nekatere do smrti. V begunjskih zaporih je bilo toliko hudega, da številni o tem pozneje niso zmogli govoriti. Sedem jih je umrlo še pred streljanjem, trije so umrli za posledicami mučenja ali ran, šest se jih je rešilo trpljenja s samomorom.

Zaporniki so bili vsaj 20 narodnosti. Večina je bila z Gorenjskega, več kot 1900 iz Ljubljane, 225 s Koroškega oziroma iz Avstrije ter okoli 160 s Štajerskega. Vseh niti niso vpisali, zato tudi ni natančne številke o pomorjenih. V druge zapore in taborišča so odpeljali okoli 5200 ljudi, od teh več kot 2500 v koncentracijska taborišča Mauthausen, Dachau, Ravens-

brück in Auschwitz.

Okupator se je za partizanske napade maščeval s streljanjem in obešanjem talcev. Umorili so 849 begunjskih zapornikov, zadnja dva 17. aprila 1945. Talce so spočetka streljali v bližnji dolini Dragi, po maju 1942 na krajih partizanskih akcij in 49 v Mauthausnu. Včasih so hkrati usmrtili tudi bližnje prebivalce, ne da bi preverjali njihovo zvezo s partizani.

Pobite so po navadi pripeljali nazaj v Begunje in jih pokopali v graščinskem sadovnjaku. Delo grobarjev so opravili sojetniki. V 25 skupnih grobov so pokopali 462 talcev in devet partizanov, ki so padli pod planino Lipanco na Pokljuki. Za štiri pokopane ni imen. Ob

bratu Jožetu je bil med talci tudi petnajstletni Alojzij Šiška iz Strazišča, bili so tudi šestnajstletniki in sedemnajstletniki, štirje bratje Ambrožič s Hrušice, s Pristave pri Tržiču pa oče in trije sinovi Purgar.

Mučenja in smrti je bilo konec 4. maja 1945, ko so partizani Kokrškega odreda osvobodili kaznilnico z okoli 600 jetniki. Po vojni so bila grobna polja zamejena z rečnimi belimi kamni. Svojci so na nekatere grobove postavljali križe in nagrobne plošče, drugi pa so samevali. V letih 1950–1953 so grobišče po načrtu arhitekta Edvarda Ravnikarja, ki je bil zaradi dela za Osvobodilno fronto jetnik v več italijanskih zaporih, uredili kot spominski park. Tu sta tudi kip talke iz kamna in kip talca iz brona kiparja Borisa Kalina.

Kompleks gradu, parka, grobišča in kaznilnice (muzeja) je leta 2023 prizadela poplava, v letu 2025 pa ga je Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije obnovilo ob sodelovanju občine Radovljica in Zavoda za varstvo kulturne dediščine v Kranju.

Vlasta Felc in Miran Hladnik

STARA VRHNIKA

Spomin na padle tankiste

Na Stari Vrhnikah v nekdanji vojašnici stoji ameriški lahki tank M3 Stuart, ki je obdan s spominskimi ploščami, na katerih so imena in priimki padlih borcev I. tankovske brigade NOV Jugoslavije. Delegacija ZB NOB Vrhnika je 15. julija, dan pred ustanovitvijo I. tankovske brigade NOVJ 16. julija 1944, položila venec k tanku. Zbrane je nagovoril predsednik ZB NOB Vrhnika Miran Štupica ter se z lepimi besedami spomnil 167 mrtvih borcev I. tankovske brigade.

Prvo tankovsko brigado NOVJ so ustanovili 16. julija 1944 v Gravini v Italiji. Sestavljali so jo borci NOVJ, ki so prišli z ozemlja Jugoslavije, in interniranci v Italiji. Osnovno enoto I. tankovske brigade so tvorili trije tanki, en oklepni in en inženirski bataljon.

V septembru 1944 so brigado z angleško pomočjo v transporterjih prepeljali na otok Vis, a se je že oktobra zaradi podpore partizanski ofenzivi za osvoboditev Dalmacije. Še pred izkrcanjem brigade na celino so tankovsko brigado razdelili v dve bojni skupini, in sicer v severno skupino, ki je bila v sestavi XXVI. divizije VIII. korpusa NOVJ, in v južno skupino, ki je šla v sestavo II. korpusa NOVJ. Severna skupina tankovske brigade je učinkovito sodelovala pri preganjanju okupatorja v Splitu in okolici

Prisotni pri spomeniku I. tankovske brigade

ter pri preprečitvi umika 893. nemškega polka iz Šibenika 3. novembra 1944. Odigrala je pomembno vlogo tudi pri zlomu nemškega odpora XV. gorskega armadnega korpusa v Kninu v tako imenovani kninski operaciji v začetku decembra 1944. Južna skupina je v tem času sodelovala pri osvobajanju ozemlja na območju Hercegovine.

Severna in južna skupina I. tankovske brigade sta se 15. februarja spet združili ob napadu na Mostar v tako imenovani mostarski operaciji. Po združitvi obeh skupin je tako I. tankovska brigada vse do osvoboditve 15. maja 1945 od 1. marca 1945 delovala v sestavi IV. armade in sodelovala v številnih spopadih od Bihaća skozi Reko, Ilirsko Bistrico, Trst, Gorico vse do Celovca na Koroškem. Kjer koli so se pojavili njeni borci – tankisti s tanki in drugo pod-

poro, je bil uspeh zagotovljen. Na bojni poti od otoka Vis do Celovca je I. tankovska brigada imela naslednje izgube: 33 uničenih tankov, 31 poškodovanih tankov, pet uničenih oklepni avtomobilov, dva poškodovana oklepna avtomobila, 167 padlih tankistov, 195 ranjenih.

Po končanih vojaških operacijah je bila brigada razporejena na širšem območju Trsta. 12. maja 1945, ko je bil podpisan sporazum med Jugoslavijo in zavezniki o zapustitvi zasedenega ozemlja, se je I. tankovska brigada namestila na Stari Vrhniki.

To je samo nekaj zgodovinskih resničnih dogodkov, ki jih doslej še nismo vseh poznali. Zdaj je tu na Stari Vrhniki stalni spomenik s tankom in seznamom 167 mrtvih borcev I. tankovske brigade. Slava jim.

Simon Seljak

SREČANJE NA ŽLANU

Spomin na Franca Podlipnika

Tradicionalno že 17. srečanje na Žlanu je tokrat potekalo 7. avgusta. Slovesnost je bila posvečena Francu Podlipniku, prvemu talcu v Bohinju. Naj spomnimo, da je Franc stopil v vrste borcev upora takoj ob prihodu okupatorja, aprila 1941. Zbiral je orožje in se skupaj s somišljeniki pripravljali na organiziran upor. Žal pa je bil v njihovih vrstah izdajalec. Že konec junija 1941 so orožniki Franca aretirali, odpeljali v begunjske zapore in ga 9. avgusta 1941 usmrtili v skupini devetih talcev v Dragi. Truplo so odpeljali v krematorij v avstrijskem Gradcu.

Pred začetkom slovesnosti je delegacija k spominskemu obeležju na rojstni hiši Franca Podlipnika na Žlanu položila lovorjev venec. Člani Krajevne organizacije Združenja borcev za vrednote NOB Bohinj so skupaj s kulturniki gledališča 2B in Ženskim pevskim zborom Kulturnega društva Bohinj pripravili odličen kulturni program.

Predsednica KO ZB Bohinj Mojca Černe je ob začetku pozdravila vse prisotne, goste in praporščake. V uvodnem pozdravu je povedala, da v organizaciji počnejo tudi marsikaj, kar ni zapisano v statutu: »V statutu namreč ne piše, da se bomo morali braniti pred fašizmom, da bomo morali vzdrževati osnovne

človeške vrednote, ohranjati slovenski jezik in se braniti pred primitivizmom, ki ima največ privrženec prav v parlamentu.«

Osrednji govornik je bil novinar in publicist, skorajda Bohinjec, **Matej Šurc**. Odličen govor, prava ofenziva! V uvodu se je dotaknil dogodka, zaradi katerega smo se zbrali, in nadaljeval s kritičnim pregledom zdajšnjega političnega dogajanja. Matej Šurc nima dlake na jeziku – okrcja vse in vsakogar, ki si to zasluži. Opozoril je na nevarnost trenutne politike, na ignoranco izraelske politike v odnosu do Palestine, na skrb vzbujajoče širjenje fašizma po Evropi.

»Partizanstvo je vrednota, domobranstvo je sramota,« je uporabil misel umetnice Svetlane Makarovič in nadaljeval: »To, kar počnete fantje praporščaki, je – klobuk dol! Vsa pozornost velja partizanskemu uporu in boju, zato smo danes tukaj!«

Deležni pa smo bili še enega prijetnega presenečenja. Matej Šurc je s seboj pripeljal Svetlano Makarovič, neutrudno borko za rdečo zvezdo! Druženje z njo je bilo nadvse prijetno in navdihujoče. Razdelila nam je rdečo zvezdo in pripone s palestinsko zastavo.

Mojca Černe

V SLIKI IN BESEDI

LUŽA POD KALOM

Člani ZB za vrednote NOB Hrastnik smo tako kot vsako leto 26. septembra obiskali spomenik Borisa Pusta na Kalu in se poklonili njemu v spomin. Potekala je kratka spominska slovesnost v spomin na 14-letnega partizanskega kurirja, po katerem se je včasih imenovala tudi osnovna šola na Dolu pri Hrastniku. Kurirja Borisa je 28. septembra 1944 iz zasede hudo ranila nemška enota Španjolcev. Otroka niso samo ranili, zatem so ga še s kopiti pušk dotolkli do smrti.

Predsednik KO Dol pri Hrastniku je vsem prisotnim na kratko opisal takratne dogodke. Prisrčen kulturni program sta pripravila učenca Osnovne šole Dol pri Hrastniku. Pripravila sta recitacijo in slovesnost popestrila z glasbo s harmoniko.

Vse prisotne je pozdravila tudi predsednica ZB za vrednote NOB Hrastnik Danijela Kovač. Na slovesnosti so bili prisotni tudi člani drugih veteranskih društev in organizacij, praporščak ZB Hrastnik in člani Revirske spominske čete.

Darja Grebenc, foto: Branko Klančar

JEZERSKO

21. junija, ko je koledarsko poletje uradno potrkalo na vrata, smo na Jezerskem preživeli čudovit in navdihujoč dan. Zbrali smo se z jasnim namenom obuditi spomin na zgodovino in se podati na tradicionalni pohod do skrite partizanske bolnice Krtina. Kljub izjemno vročemu vremenu, ki je izpilo nekaj kapelj znoja, se je na izhodišču zbralo več kot 30 obiskovalcev. Posebno toplino so pohodu vdihnili najmlajši. V ve-

likem številu so se ga namreč udeležili tudi otroci, ki so z igrivo energijo premagovali kilometre.

Naša pot se je začela pri gasilskem domu, kjer je odmeval živahen klepet. Pot nas je nato vodila mimo domačije Karničar, od koder so se odpirali čudoviti razgledi na okoliške vršace, in naprej proti znani kmetiji Virnik v Komatevri. Tamkajšnja narava nas nikoli ne pusti ravnodušnih. Ko smo zagrizli v zadnje ovinke, smo kmalu dosegli cilj – bolnico Krtina, ki nemo priča o pogumu preteklih rodov.

Pred bolnico je potekal kratek kulturni program. Z besedo in pesmijo smo se poklonili tistim, ki so v težkih časih reševali življenja. Po uradnem delu pa se je razvilo prijetno druženje. V senci mogočnih dreves smo si privoščili zaslužen osvežitev in divjačinski golaž, poklepetali smo in uživali v prijetni družbi.

Da je pohod uspel, se iskreno zahvaljujemo vsem sodelujočim, ki ste pomagali pri organizaciji in poskrbeli za varno pot. Hvala vsem 70 obiskovalcem za dobro razpoloženje in korake, ki smo jih prehodili skupaj. Posebno zahvalo pa namenjamo občini Jezersko, ki je znova prepoznala pomen ohranjanja dediščine in podprla ta čudoviti spominski dan.

Barbara Šemrov

JESENOVO

Na pobudo Društva upokojencev Zagorje ob Savi so se Vandrovčki pod vodstvom Marjana Ocepka ter člani ter članice Združenja borcev za ohranjanje vrednot NOB Zagorje ob Savi udeležili tradicionalnega četrtega pohoda do obeležja partizanske bolnice Jesenovo, ki je delovala od jeseni leta 1944 do osvoboditve leta 1945. Po pripovedovanju je lahko sprejela do 40 ranjencev in zdravljenje omogočila več kot 100 borcev, za katere je poskrbel zdravnik Jože Dolanc iz Hrastnika.

Ob sončnem jutru se nas je na parkirišču Europarka v Zagorju ob Savi zbralo skoraj za ves avtobus. Nagovoril nas je župan Matjaž Švagan in nam zaželel srečno pot ter pripomnil, naj nekaj misli namenimo časom, ko so se naši dedje znali povezovati in pogumno upreti okupatorju.

Pot v hrib po gozdu ni bila pretežka, čeprav smo imeli v ekipi nekaj članov, ki so se pohvalili, da imajo več kot 80 let, in nam dokazali, da mi mlajši ne smemo ostati doma in pozabiti na vrednote naših prednikov. V zavetju dreves nad samim obeležjem smo se poklonili nedavno umr-

lemu dolgoletnemu predsedniku NOB Zagorje ob Savi Milošu Prosenču. Izток Ule je njemu v zahvalo namenil nekaj besed, zatem pa je Franc Jankovič prebral kratko razmišljanje izpred desetih let. To je bil del govora ob praznovanju 75. obletnice osvoboditve na Čemšeniški planini takratnega predsednika Miloša Prosenca, ki je še kako aktualno tudi danes.

Pot smo končali v Gasilskem domu Kotredež z dobro malico in se dogovorili, da se spet srečamo na petem pohodu 31. avgusta prihodnje leto.

Jani Flis

KOROŠKA, VRHNIKA

Konec maja smo se člani ZB NOB Vrhnika udeležili izleta na avstrijsko Koroško, kjer smo si ogledali muzej in spominsko obeležje Peršmanove domačije. Ta kmetija je doživela velike grozote med drugo svetovno vojno in tudi po njej. Med vojno je postala kraj nacističnega vojnega zločina, zdaj pa je spominski muzej.

Na domačiji so nas sprejeli mladi koroški Slovenci in nam v besedi in s slikovnim gradivom razkrili težke trenutke med vojno in po njej, ki so jih zakrivali nacisti. Pred koncem vojne je postala gorska kmetija družine Peršman kraj nacističnega vojnega zločina nad koroškim slovenskim civilnim prebivalstvom. Družina je podpirala protifašistično odporiško gibanje, ki je bilo ustanovljeno v Ljubljani in so ga od leta 1942 močno podpirali koroški Slovenci in Slovenke.

25. aprila 1945 se je po prijavi proti družini Sadovnik na Peršmanovi domačiji napotila četa esesovskega policijskega 13. polka. Med to akcijo ni bila izropana le domačija, temveč je bila postreljena tudi družina: umorjeni so bili štirje odrasli in sedem otrok, vsi so bili člani družin Sadovnik in Kogoj. Trije otroci so pokol preživeli. Proti krivcem avstrijsko sodstvo nikoli ni vložilo obtožbe.

Po koncu vojne se je umor družine Sadovnik vtisnil v spomin koroških Slovencev kot simbol kolektivnih izkušenj trpljenja manjšine v času nacističnega režima. Leta 1965 so na stanovanjsko hišo pritrtili spomins-

ko ploščo v spomin na tu storjeni zločin. V začetku osemdesetih let je Zveza koroških partizanov dala pobudo za ureditev majhnega muzeja in vnovično postavitev obnovljenega prvega partizanskega spomenika, ki je bil prvotno postavljen leta 1947 v Velikovcu in je bil leta 1953 razstreljen in uničen. Vse od tedaj se je Peršmanova domačija razvila ne samo v najpomembnejši spominski kraj koroških Slovencev z vsakoletno spominsko prireditvijo, temveč tudi v mednarodno opazen muzejski prostor učenja.

Po prostorski razširitvi je bil Peršmanov dom leta 2012 dograjen v sodoben muzej novejšje zgodovine in vsebinsko na novo urejen. Razstavne površine so namenjene temam o preganjanju in odporu koroških Slovencev, še posebej upošteva pri Peršmanu živečo družino Sadovnik in nad njo storjeni zločin. Vsa razstava je dvojezična.

Na koncu ogleda in predavanja pa so nam gostitelji postregli še pijačo in pecivo.

Simon Seljak

KOMELJ NAD PLIBERKOM

Člani in članice Združenja borcev za ohranjanje vrednot NOB Zagorje ob Savi smo se tudi letos 22. julija udeležili tradicionalnega, 47. pohoda na Komelj nad Pliberkom ter spoznavanja kulturne in zgodovinske ded-

iščine Koroške. Del udeležencev se je iz Pliberka na devet kilometrov dolgo pot proti Komelju odpravil peš, drugi pa smo se medtem seznanili z zgodovinskimi dejstvi o življenju tamkajšnjih rojakov. Predavanje je pripravil upokojeni učitelj in kulturni delavec, gospod Jože Hudl iz Pliberka.

Obiskali smo Globasnico, kjer smo spoznali življenje in delo ljudskega pevca in pesnika Franca Lederja. Pred muzejem je postavljen njegov kip. Posebej zanimiv pa je bil ogled gradu, ki ga je Johann Elbe skupaj z ženo v petdesetih letih zgradil in opremil z izjemno natančnostjo in bogatim umetniškim izrazom. Občudovali smo številne kipe, štukature, slike, vitraže, intarzije in rezbarije, ki pričajo o izjemnem obrtniškem znanju in predanosti ustvarjalnosti ene same družine.

Osrednji namen obiska je bila udeležba na slovesnosti s položitvijo venca pri spomeniku dvanajstim padlim partizanom na Komelju, ki so leta 1944 dali svoje življenje v boju za svobodo.

Jani Flis

DOBRAVA

Združenje borcev za vrednote NOB Krško je v sodelovanju s KO ZB za vrednote NOB Krško in ob logistični podpori ZBV NOB Brežice pripravilo spominsko srečanje, s katerim smo počastili spomin na nedolžna mlada življenja, ki so bila po dvojnem izdajstvu 30. julija 1941 ustreljena v gozdu v Dobravi (krajevna skupnost Bukošek) pri Globokem.

Med zbranimi udeleženci prireditve so bili Bogdan Pavlovšnik, podžupan občine Brežice, podpolkovnik Aleš Zajc, predstavnik Vojnašnice Jerneja Molana, in prejemnica srebrnega znaka ZZB NOB Slovenije, dr. Helena Rožman, kustosinja Mestnega muzeja Krško. Poseben pozdrav je bil namenjen postroju praporščakov in članom domoljubnih veteranskih organizacij: Območnemu združenju veteranov vojne za Slovenijo Krško, Policijskemu veteranskemu društvu Sever Posavje, Območnemu združenju slovenskih častnikov Krško in Brežice, častni

četi Slovenske vojske, članicam in članom 1. dolenjskega spominskega partizanskega bataljona, izvajalcem kulturnega programa.

S prireditvijo smo počastili spomin na 85. obletnico poboja prvih krških žrtev. Zahvala gre tudi Zdenku Moharju, predsedniku KO ZB NOB Krško, Tajani Dvoršek, predsednici mestne četrti Krško, in Janezu Kerinu, županu mestne občine Krško, za izbrane, spodbudne in navdihujoče besede, s katerimi so obudili spomin na tragični dogodek in sočasno opozorili na nevarnosti naraščajočega desnega ekstremizma v sedanosti. Spomin ni vračanje v preteklost, je opomin, da se kaj podobnega ne ponovi. Brez upora ne bi bilo ne zmage ne svobode. Hvala Tilnu Abramcu, Zvonimirju Mariniču in Stanetu Preskarju za doživete deklamacije in zapete pesmi Kajuha, Živiča, Salmičeve in Kosovela.

Tadej Škof

VOLUŠKA GORA

Partizanska bolnica R 9

Na Voluški gori nad Jurklošтром je bila zadnjo soboto v avgustu slovesnost v spomin na Partizansko bolnico R 9. Ob obnovljenem spominskem obeležju in na novo postavljeni informativni tabli o bolnici je potekal kulturni program z nastopom Pevskega zbora Jurklošter in glasbenice Hermine Lipar. Krajši govor o partizanski bolnici med vojno je imel **Željko Grofečnik**, predsednik Krajevne organizacije borcev za vrednote NOB Jurklošter.

Partizanska saniteta na Kozjanskem se je začela hitreje razvijati in dobivati organizirano obliko spomladi 1944, ko je prišel na Kozjansko sanitetni referent Kozjanskega odreda dr. Adolf Drolc. Maja 1944 je bilo na tem območju 17 bolnikov, od tega osem težjih in nepremičnih v bunkerju na južni strani Bohorja, drugi lažji ranjenci pa so bili v »pokretnici«. Junija se je pokazalo, da bolnišnica ne bo zadostovala, in tudi kraj ni ustrezal tako iz varnostnih kot tudi iz higienskih razlogov. Konec junija so začeli iskati prostor za postavitev nove nadzemne bolnišnice. Po daljšem iskanju so se odločili za dobro prikrit kraj nad jurkloštrskim oziroma Nemškim grabnom pod Rudenikom. Bolnišnica je bila prve dni julija že pod streho. Lesena baraka je v dolžino merila od 8 do 10 metrov, v širino pa 3

metre. Sprejela je lahko 30 težjih ranjencev. Prvotno je bilo njeno skrivno ime »Prihvatnica X«, pozneje so jo preimenovali v R 7. V baraki so bila ležišča ločena tako, da je imel ranjenec dovolj prostora. Prostor za osebje in previjališče sta bila v posebnem delu stavbe. V bližini so zgradili bunker, kamor so lahko spravili živež za tri mesece. Približno sto metrov stran so določili prostor za pokopališče. Javka za bolnišnico je bila na Preski pri gozdarski koči. Upravnik nove bolnišnice je postal Ivan Marn, v njej pa sta delala še Jaka Kuhar in Alojz Fantinatto - Rozman.

Zaradi težavnega in nevarnega transporta iz vseh kozjanskih predelov v edino bolnišnico so se

kmalu zatem odločili za gradnjo še dveh pomožnih bolnišnic, ene za ranjence vzhodnega in druge za ranjence zahodnega območja Kozjanskega. Nalogo zgraditi dve novi veliki postojanki je štab IV. operativne cone v Zgornji Savinjski dolini poveril Branku Defarju - Stričku. Med borci Kozjanskega odreda je Defar izbral 12 mož in jih razdelil v dve gradbeni skupini. Skupina, ki jo je vodil Franc Zajc, je odšla nad Fužine pri Planini, Defar pa je z drugo odšel na Voluš nad Jurkloštrom. Primerno orodje so dobili pri kmetu Horjaku, ki je imel doma mizarsko delavnico.

Branko Defar - Striček je prositor za novo bolniško postojanko, ki naj bi imela 80 ležišč, najprej

iskal na vrhu Voluške gore. Tam so bile vodne mlake, vrisane na vojaških kartah, iz izkušenj pa je vedel, da bo sovražnik bolnišnico najprej iskal ob vodnih virih. Zato se je po pregledu vzhodnega dela Voluške gore odločil za primerno skrit prostor v gostem gozdu. Tisti kraj je bil na zelo strmeh in gosto poraslem smrekovem pobočju, v njegovi bližini pa ni bilo nobenih poti razen krožne poti okrog Voluške gore, ki je povezovala okoliške zaselke. To pot so lahko pozneje uporabljali za prenos ranjencev, saj je bilo treba prikriti samo njen odcep do bolnišnice. Bolnišnico so gradili podobno kot vse partizanske bolnišnice. Na izkopan in izravnani prostor so postavili barako iz

neolupljenih okroglic z enostransko rahlo nagnjeno streho, pokrito z deskami in strešno lepenko. Vso zgradbo so prekrili še s primernim materialom, da so jo dodobra skрили. Bolniška baraka je merila šest krat devet metrov in so jo opremili z dvojnimi pogradi. V podaljšku barake so dogradili še majhno brnario in v njej uredili za takratne razmere lično in dobro opremljeno operacijsko sobo. Poleg teh zgradb so zgradili še barako sedem krat tri in pol metre za zdravstveno osebje in bunker za živila. Ta objekt na Voluški gori, poimenovan R 9, je bil največja in najbolj opremljena bolnišnica na Kozjanskem. Gradili so jo približno en mesec in je bila novembra 1944 že pripravljena za sprejem približno 60 bolnikov oziroma ranjencev iz zahodnega dela Kozjanskega.

Ob koncu vojne so po 18. maju 1945 ranjence zbrali najprej v Jurkloštru, kjer jim je prebivalstvo pripravilo prisrčen poslovljni miting, zatem pa so jih prepeljali skozi Rimske Toplice in Celje v vojaško bolnišnico Topolšico nad Šoštanjem. Koliko ranjencev je bilo, ni točno znano, bilo pa jih je gotovo med 50 in 60. Za evakuacijo so namreč potrebovali dva rešilna avtomobila za težje ranjence in en avtobus za lažje.

Andrej Mavri, foto: Bojan Trkaj

Osebje
bolnišnice

V bolnišnici so delovali: komandir Franc Kramžar, komisar Ivan Oso, zdravnik dr. Stanko Pogrujc, bolničar Milan Ritonja, pomožna bolničarka Fani Vrečko, kuharica Jožica Pajduh, intendant Jernej Funkel, kurir Anton Klaužer ter pomožni moči Valentin in Valentina Sajko.

ŠENTRUPERT

Zlata plaketa Arabskemu klubu v Sloveniji

Ob 85. obletnici zadnjega boja Celjske partizanske čete sta občina Laško in Združenje borcev za vrednote NOB Laško 23. avgusta pripravila spominsko slovesnost s kulturnim programom, v katerem sta sodelovala Mešani pevski zbor Šentrupert in vaška godba Vrh nad Laškim.

Pred 85 leti se je jedro čete s petimi borci 27. avgusta umaknilo v Šentrupert. Zjutraj tega dne so se borci ustavili v Plavčevem mlinu, da bi tam na skednju počakali na noč in se spočili. Zaradi izdaje se je dopoldne ob 10. uri začel poslednji boj obkoljene skupine. Po šestih urah obstreljevanja kljub pozivom k predaji ni nič kazalo, da bi dobro prikriti partizani končali odpor. Zato so se Nemci odločili za požig s slamo kritega skednja. Ko je bilo poslopje v plamenih, se je Jože Mlakar - Iztok skušal prebiti iz skednja v gozd in je bil pri tem ubit. Na pogorišču so Nemci naslednji dan našli štiri zoglenela trupla, kar priča o tem, da je skupaj z borcem, ki se je skušal prebiti, v zadnjem boju Celjske čete sodelovalo pet partizanov. To so bili Vilč Šlander - Grom, Mirko Vrčkovnik - Džoni, Jože Srebotnik, že omenjeni Jože Mlakar - Iztok in Palestinec Mehmed Junis.

Od leta 2008 se vsakoletne spominske slovesnosti v Šentrupertu udeležijo člani Arabskega kluba v Sloveniji in pomagajo počastiti spomin na Celjsko četo in palestinske borca v tej četi, Abdula Karima in Mehmeda Junisa iz Jeruzalema. Letos je župan Marko Šantej po-

udaril, da je junija 2024 prišlo do preobrata v zunanji politiki Slovenije, ko je naša država priznala Palestino kot samostojno in suvereno državo. To priznanje ima svojo moč in težo, čeprav je Slovenija majhna na svetovnem zemljevidu. Če to primerjamo s časom druge svetovne vojne in Celjske čete – tudi oba Palestinca, ki sta se bojevala na strani partizanov, sta bila le dva. A sta se postavila na pravo stran, na stran okupiranega slovenskega naroda. Župan Šantej je izrazil tudi solidarnost z vsemi civilnimi žrtvami v Palestini in Gazi ter zaželel čim prejšnjo prekinitev ognja in mir med sprtima stranema. »Našim prijateljem iz Palestine sporočam, da so pri nas vedno dobrodošli in cenjeni, kot sta bila cenjena oba palestinska borca v Celjski četi.«

Predsednik Arabskega kluba v Sloveniji dr. Fouad Al Mansour in veleposlanik Palestine v Sloveniji Salah Abdel Shafi sta spomnila na vsa grozodejstva, ki so v zadnjih mesecih izvajana nad palestinskim narodom, in jih ostro obsodila. »Samo na območju Gaze je bilo od oktobra 2024 ubitih več kot 73.000 civilistov, večinoma otrok in žensk. Izrael hoče izbrisati prebivalce s tega območja in uničiti celotno območje. Palestinski narod potrebuje dejansko pomoč, saj ga ne uničujejo samo z orožjem, ampak z lakoto. V arabski skupnosti smo ponosni na Slovenijo, ki je priznala palestinsko državo, se borila zanjo v Varnostnem svetu OZN ne glede na pritiske zaveznic Izraela.«

Predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slove-

nije Marjan Križman je v zahvalo za dolgoletno sodelovanje Arabskega kluba v Sloveniji na spominskih slovesnostih v Šentrupertu izročil predstavnikom tega kluba zlato plaketo Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije.

Predstavnik palestinske skupnosti v Sloveniji Semi Asajed je povedal: »V imenu palestinskega naroda se zahvaljujem državi Sloveniji za priznanje Palestine ter občini Laško in Združenju borcev za vrednote NOB Laško in prebivalcem Šentruperta, ki skrbite, da se vsako leto zberemo tukaj in počastimo spomin na junaške dogodke pred 85 leti.«

Andrej Mavri, foto: Vidko Jeran

VZHOD
SVOBODE

*Videli smo temne gore,
presedeli smo noči,
dočakali svetle zore,
da nam sveti v temi.*

*V srcu bije zvok pomladi,
v znak nam zmage daje moč,
da bi dočakali lačni
srčno lepo svobodo.*

*Suha zemlja nam je kraška,
ki poji se s to krvjo,
s krvjo sovražnika nam
zopet zagotavlja svobodo.*

*V sencah zgodovine naše
mladi up se veseli,
partizanov in herojev
pozabiti ne želi.*

*Vsa bo zemlja spet cvetela,
vrag naj vzame nemško kri,
sonce upov spet prinaša,
naj živi slovenska kri!*

Tina Mahnič
(Babici Mariji Mahnič)

SLOVENSKO IN HRVAŠKO PRIMORJE

Spomin na drugi oktober 1943

Po razpadu Italije so Nemci v noči s 1. na 2. oktober 1943 na zahtevo Hitlerja in po načrtu Rommlovega štaba nad Istro poslali 50.000 vojakov s 150 oklepniki. Slovensko in hrvaško Primorje so si namreč hoteli priključiti tretjemu nemškemu rajhu kot nemško deželo Jadransko primorje (nem. *Adriatisches Küstenland*) z glavnim mestom Trst.

Prvi del nemške vojske skupaj z zapriseženimi italijanskimi fašisti je prodiral ob obali, drugi pa je bil usmerjen proti Buzetu. Neizurjene in komaj oblikovane partizanske enote iz prejšnjih posebnih bataljonov niso mogle zaustaviti nemških tankov. Najprej so se jim postavile po robu na prehodu čez Osapsko reko pri Orehu, nato pa med Rabujezom, Plavjami, Škofijami in Korošci. Po večurnem boju je padlo 24 borcev Tržaške brigade, devet je bilo ranjenih, 16 pa zajetih. Nemška vojska je skupaj z italijanskimi fašisti, ki so bili že izkušeni morilci in požigalci naših narodnih in kulturnih domov, pobijala in požigala. Nadaljevali so pohod od vasi do vasi, pregledovali in zažigali hiše – v Dekanih tudi partizansko bolnišnico – in vse pobili. Ustrelili so vsakega kmeta, ki so ga našli med delom na polju ali v nasadu, in se premikali naprej v notranjost Istre.

V dveh dneh so v slovenski Istri postrelili več kot 200 prebivalcev in požgali 55 naselij ali 1800 stanovanjskih hiš in gospodarskih poslopij. Nato so zasedli vso preostalo Istro in skupno pobili več kot 2000 ljudi. Grozni podatki, vendar je bilo je še veliko huje, kot lahko povedo te številke.

Za številkami so ljudje – pobiti, ranjeni, tisti, ki so ostali brez svojih najdražjih, brez hiše, ne samo brez strehe nad glavo, ampak brez doma, živine in shranjenih pridelkov za čez zimo. Temu je treba dodati strah, ki

Spominska slovesnost v Bertokih

se je naselil v ljudi, in ta je bil še hujši, kot je bil prej pod italijanskim fašizmom. Takrat je bilo konec veselja in neizmernega upanja, ki sta preplavila naše ljudi ob propadu italijanske fašistične države.

Razpad Italije je bil namreč velika zmaga, uteha za trpljenje v 25 mučeniških letih pod fašizmom, prenašanje palice, ricinusovega olja, zaporov, mučenja in pobijanja, ki si so ga privoščili tisti, ki so se hvalili s svojo dvatisočletno kulturo. Pa ne samo 25 let, ta sovražni italijanski nacionalizem ali prafašizem nas je imel za sužnje ali nas je hotel poitalijančiti, odkar pomnimo – fašizem je bil le vrhunec! V naše kraje so celo množično priseljevali fašiste in ustanavljali svoje občinske oblasti, in to prav tam, kjer so živeli najbolj zavedni in uporni Slovenci. Temu so rekli bonifikacija.

S prihodom Nemcev se je vse to še podvojilo. Tukajšnji fašisti namreč niso odvrgli orožja, ampak so se le še bolj krvoločno pridružili nemškemu terorju in prevzeli vlogo najbolj ogabnih rabljev. Še več kot podvojil pa se je tudi upor Primorcev, v organiziran upor se je dvignil ves narod, primera take enotnosti

ni bilo v vsej okupirani Evropi. Prva slovesnost v počastitev spomina na to požigalsko ofenzivo je bila kot običajno v Bertokih že 27. septembra. Tu se je namreč skupina domačega čežeranskega bataljona že teden prej spopadla z Nemci, ki so vdrli v te kraje po kapitulaciji italijanske vojske, in jih prisilila, da se umaknejo v Koper, nato je prvič napadla še koprskie zapore in osvobodila politične zapornike. A v Istro je bila takrat že usmerjena Rommlova armada.

Slovesnost v spomin na te dogodke so pripravili krajevna skupnost Bertoki, KSD Samo Bertoki, Združenje borcev NOB Bertoki, Skupnost Italijanov Bertoki in Društvo upokojencev Bertoki - Prade. Pozdravni govor je imel **Matjaž Kozlovič**, predsednik sveta krajevene skupnosti Bertoki. Slavnostna govornica je bila **dr. Asta Vrečko**, poslanka v Državnem zboru RS, vodja poslanske skupine in sokoordinatorica Levice. V kulturnem programu so nastopili učenci Osnovne šole Elvire Vatovec Prade, Moški pevski zbor Društva upokojencev Bertoki - Prade, Plesna skupina Plesni spekter in Obalni

komorni orkester. Program sta povezala Manca Hribovšek in Pamela Vincoletto. Sledila sta zakuska in prijetno druženje.

Prireditve v Dekanih

Spomin na istrsko požigalsko ofenzivo oktobra 1943 smo počastili tudi v Dekanih, kjer so 2. oktobra pripravili lepo prireditve. Slavnostna govornica je bila podžupanja mestne občine Koper **Mateja Hrvatin Kozlovič**, v programu pa so sodelovali KD Lovski pevski zbor Dekani, učenci Osnovne šole Dekani in drugi domačini ter praporščaki. Predsednik ZZB Slovenije **Marijan Križman** in župan mestne občine Koper **Aleš Bržan** pa sta položila venec pred spomenikom padlim. Tudi tu smo se po končani prireditvi zadržali v družbi ob kozarčku in prigrizku.

Krajevna organizacija ZB za vrednote NOB Sv. Anton in krajevna skupnost Sv. Anton sta v počastitev spomina na žrtve požigalske ofenzive 3. oktobra pred spomenikom padlim v NOB pripravila spominsko slovesnost. Pozdravne nagovore so imeli Meri Viler, predsednica odbora KO ZB Sv. Anton,

Erli Škorja, predsednik sveta krajevene skupnosti Sv. Anton, in župan MOK Aleš Bržan, slavnostna govornica pa je bila novinarka **Mirjam Muženič**. V kulturnem programu so sodelovali Pihalni orkester Sv. Anton, Kafetarce in učenci Osnovne šole Elvire Vatovec Prade, Podružnične šole Sv. Anton.

Vrsto slovesnosti v spomina na to požiganje in pobijanje po Istri so z veličastno prireditvijo sklenili krajski Pobegevi in Čežarjev. Pozdravne nagovore so imeli Orjana Ugrin, predsednica sveta KS Pobegevi - Čežarji, Mirjam Muženič, predstavnik KO ZB Pobegevi - Čežarji, in Aleš Bržan, župan mestne občine Koper. Slavnostni govornik je bil **prof. dr. Livio Jakomin**. Kulturni program so oblikovali učenci Osnovne šole Elvire Vatovec Prade, otroci Vrtca Zajček – enota Pobegevi ter Drago Mislej - Mef in Tržaški partizanski pevski zbor Pinko Tomažič, ki je slovesnosti dal poseben pečat zlasti s sklepno primorsko himno Vstajenje Primorske. Res je ne samo Istra, ampak vsa Primorska prav po tej ofenzivi vstala in zato tudi obstala.

Žrtve požigalske ofenzive je počastila tudi naša pohodniška skupina pod vodstvom **Julijana Torcarja** s pohodom »Po poti spominov«, ki poteka od krajevene skupnosti Sv. Anton do spomenika padlim v NOB v Pečkih. Od tod so krenili navkreber in pred naseljem Sušteti položili cvetje štirim padlim, ki imajo tu svoje spominsko obeležje. Nato so se vrnili do Sv. Antona, kjer so se udeležili osrednje proslave. Pohod je s postanki trajal dve uri, saj je bila letos pot počiščena, kar je pet pohodnikov v petih urah dela prizadevno opravilo že v petek.

M. I., foto G. B.

8. OKTOBER 1941

Napad na Šoštanj

Spomini na našo preteklost, povezano s časom druge svetovne vojne, ko je bila naša domovina pod tujo oblastjo, so iz generacije v generacijo vse bolj zabrisani. Zato je prav, da jih ohranjamo in oživljamo, da ne pozabimo na tiste, ki so umrli za svobodo. Spomenik Plamenica in drugi spomeniki NOB stojijo na podlagi resničnih dogodkov in resničnih žrtev. Spomenik Plamenica je ponosen pomnik pogumnega dejanja Štajerskega bataljona, spomenik talcem na Cesti talcev pa je opomnik strahopetnega dejanja okupatorjeve vojske, ki je dva dni po napadu na Šoštanj za Vošnjakovimi hlevi ustrelila deset nedolžnih mladih fantov.

V odsotnosti komandanta bataljona Franca Rozmana - Staneta, ki se je bataljonu pridružil nekaj dni pozneje v Borovljah, je bil vodja napada Jože Letonje - Kmet. Pri zbiranju podatkov za napad na Šoštanj in pripravi načrta akcije je pomagal Božo Mravljak, ki je nato tudi sam sodeloval pri tem dejanju.

Borci Pohorske čete, Revirske čete in Savinjske čete so se 5. ok-

tobra zbrali na Grmadi in združili v 1. štajerski bataljon, ki je takrat štel približno 46 bork in borcev. V noči na 6. oktober so se z Grmade premaknili v gozd Ležen, kjer so predanili. 7. novembra so krenili na Gorice nad Šoštanjem in tam čakali na napad. Razdelili so se v sedem skupin, vsaka skupina je imela svojo nalogo. Kako natančno je bil načrt pripravljen, tudi z mislijo na varnost Šoštanjčanov, priča dejstvo, da se je napad začel v noči na 8. oktober šele po 23. uri, ko je bila tovarniška popoldanska izmena že končana in so bili delavci varno doma.

Z razstrelitvijo cestnega mostu v Penku, ki je bila znak za napad, je preostalih šest skupin začelo izvajati svoje naloge. Pomembno je bilo, da so bile prekinjene zveze in da so skupine zavarovale vpadnice v Šoštanj ter preprečile morebitno intervencijo iz velenjske, celjske in savinjske smeri. Odpora orožnikov in vehrmachta, ki so takrat obvladovali Šoštanj, ni bilo. Ko so partizani po ulicah Šoštanja prepevali pesmi in s tem ustvarjali vtis množičnosti, so se sovražniki večino-

ma poskrili. V jutranjih urah so se partizani umaknili. Pred tem je zagorela Strojnikova žaga, poskušali so zažgati tudi arhive, ni pa jim uspelo zajeti župana in drugih sodelavcev z okupatorjem. Na okupatorjevi strani sta padli dve žrtvi,

partizani pa so Šoštanj zapustili brez izgub.

Napad na Šoštanj je bil eno najpomembnejših in največjih dejanj štajerskih partizanov vse do leta 1944, ko je na to območje prišla legendarna XIV. divizija. Bolj kot

materialna škoda zaradi požiga žage, razstrelitve mostu ter zaseženih zalog hrane in oblačil sta odmevali moralna škoda, ki jo je utrpel okupator, in okrepitev samozavesti partizanov, kar je zelo odmevalo po celotnem slovenskem ozemlju. Prebivalci Šaleške doline, že takrat znani po prebujeni narodni zavesti, so postali še bolj uporni in narodno zavedni. V Berlinu pa so v generalštabu z začudenjem zrlji v piko na zemljevidu, ki je označevala Šoštanj – mesto, ki si je upalo upreti okupatorju.

Morda je bila letošnja udeležba na spominski slovesnosti ob tem spomeniku nekoliko manjša, vendar je pomembno, da smo bili tukaj. Da se spominjamo. Da izrečemo hvaležnost. Da svojim otrokom in vnukom predamo zgodbo o ljudeh, ki niso privolili v to, da bi jim kdo drug določal, kako in pod čigavo oblastjo bodo živeli. Verjamem, da bo v slovenskem narodu vedno ostal duh upornišтва, ponosa in pripadnosti.

Branko Valič

USODA JIH NI ZLOMILA

Sovjetski vojni ujetniki v Stalagu XVIII D

Petinosemdeset let po prihodu prvih sovjetskih vojnih ujetnikov v Stalag XVIII D slovesnost v Mednarodnem raziskovalnem centru druge svetovne vojne (MRC Maribor) znova opozarja, da za zgodovinskimi številkami stojijo posamezne človeške usode.

S slovesnostjo *Usoda jih ni zlomila* so se v nekdanjem nacističnem taborišču vojnih ujetnikov poklonili ljudem, ki jim je vojna odvzela svobodo, številnim pa tudi življenje. Obletnica je v ospredje znova postavila človeka izza zgodovinske številke, njegovo usodo in dostojanstvo.

Osrednji gostje spominske slovesnosti so bili nekdanji predsednik Republike Slovenije **dr. Danilo Türk**, veleposlanik Ruske federacije v Republiki Sloveniji **Timur Ejvazov** in direktor MRC Maribor **Janez Ujčič**. Slovesnost so začeli s položitvijo vencev in tihim poklonom žrtvam Stalaga XVIII D.

Ko sedanost preizkuša naš odnos do zgodovine

Stalag XVIII D danes ohranja spomin na eno najtemnejših poglavij druge svetovne vojne. V času poglabljanja političnih in družbenih delitev postaja strokovno ohranjanje takšnih krajev spomina še pomembnejše. Zgodovinska dejstva in usode ljudi, ki so bili tukaj zaprti, trpeli in umirali, se namreč ne spreminjajo z okoliščinami sedanjosti.

MRC Maribor zato ob akademski in znanstvenoraziskovalni podpori Univerze Alma Mater Europae

ea vztraja pri raziskovanju, dokumentiranju in ohranjanju pričevanj ter zgodovinskega spomina. Njegovo poslanstvo je ohraniti Stalag XVIII D kot prostor, kjer zgodovina ni zreducirana na številke in statistiko, temveč z dokumenti in osebnimi zgodbami znova dobiva človeški obraz.

Direktor MRC Maribor Janez Ujčič je ob tem poudaril dolgotrno pot centra in pomen prostora, v katerem danes deluje: »MRC Maribor je s svojim večplastnim potencialom postal eden najbolj prepoznavnih projektov v zgodovinskem in spominskem pomenu. V muzeju, v zavetju prostora, ki je bil priča številnim zgodbam o trpljenju in smrti, se obiskovalci srečajo z zgodovino, ki je od njih časovno oddaljena, a jo je vredno spoznati.«

Pomemben mejnik na poti razvoja centra je bilo leto 2014, ko je nekdanje taborišče Stalag XVIII D obiskal takratni zunanji minister Ruske federacije Sergej Lavrov in ob navzočnosti najvišjih predstavnikov Slovenije odkril spominsko ploščo. Dogodek je po besedah Ujčiča pomenil simbolično položitev prvih temeljev MRC Maribor.

Spomin kot odgovornost

Osrednji nagovor je pripadel dr. Danilu Türku. Spregovoril je o zgodovinskem spomenu, človeškem dostojanstvu in odgovornosti, ki jo imajo sedanje generacije do preteklosti: »Danes odpiramo razstavo s pomenljivim naslovom

'Usoda jih ni zlomila'. To je razstava o trpljenju, o tragični človeški usodi in zlasti o etiki človečnosti, ki so jo izkazali sovjetski vojni ujetniki v taborišču Stalag XVIII D v Mariboru. Hkrati pa je ta razstava tudi pomembno pričevanje o zgodovini – pričevanje, ki zavrača poskuse potisniti trpljenje vojnih ujetnikov v pozabo. Razstava zavrača zgodovinski revizionizem in poskuse političnega manipuliranja z zgodovino. V današnjih napetih časih se je treba še posebej potruditi za pošteno predstavitev in pošteno razlago zgodovine, kakršno ponuja ta razstava.«

Od Bresta do Maribora: usode, ki jih je povezala vojna

Zgodovinsko jedro zaznamovanja je s prispevkom *Od tod do večnosti* osvetlil zgodovinar in raziskovalec

z Univerze Alma Mater Europae in MRC Maribor **dr. Daniel Siter**. Spomnil je, da je prav v ta del nekdanjega taborišča sredi septembra 1941 prispel prvi dokumentirani transport zajetih pripadnikov Rdeče armade. V Maribor so jih pripeljali v prenatrpanih, zaprtih živinskih vagonih, izčrpane od poti ter izpostavljene skrajno nehumanim razmeram.

Ob tem je poudaril, da raziskovanje takšnih poglavij zgodovine ne sme biti odvisno od političnih ali geografskih meja, temveč mora temeljiti na preverljivih virih, kritični presoji in odprtem mednarodnem dialogu. »Preteklosti ne moremo spremenjati, prilagajati ali brisati. Naša dolžnost je, da jo raziskujemo in predstavljamo na podlagi preverljivih zgodovinskih virov. Pri našem delu nas ne omejujejo dr-

žavne meje ali geografski prostor. Vodijo nas zgodovinska dejstva, kritična presoja zgodovinskih virov ter odprt akademski in mednarodni dialog.«

Siterjev zgodovinski pogled je dopolnila dokumentarna razstava *Usoda jih ni zlomila: iz zgodovine Brestske trdnjave*, ki z osebnimi zgodbami braniteljev Brestske trdnjave razkriva poti ljudi, ki jih je vojna pahnila v ujetništvo. Strokovno in avtorsko jo je predstavila povabljen gostja **Elena J. Gričuk**, predstavnica Spominskega kompleksa Brestska trdnjava – junakinja.

Po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo junija 1941 so bili med zajetimi tudi branitelji Brestske trdnjave in udeleženci bojev na območju Bresta. Kot pripadniki prvih skupin sovjetskih vojnih ujetnikov so bili odpeljani v nacistična taborišča, najmanj trije med njimi pa so bili zaprti tudi v Stalagu XVIII D v Mariboru.

Posebno razsežnost slovesnosti je ustvaril subtilen in virtuozno oblikovan glasbeno-umetniški program umetnikov **Tima Ribiča**, **Špele Pokeržnika** in **Leona Pokeržnika**, ki so s prepletom glasbe in besede zgodovinskemu spomenu dali človeško bližino in globoko čustveno izraznost.

MRC Maribor tako že več kot desetletje ostaja kraj zgodovinskega spomina in pietete ter prostor miroljubnega dialoga med narodi.

D. S.

DOLENJSKE TOPLICE

Po Pešpoti Levstikove brigade

Zadnje sobotno jutro v avgustu je bilo oblačno in napovedovalo je dež. Na zbirni točki v Dolenjskih Toplicah se je zbralo okoli 40 pohodnikov, ki sta jih pozdravila župan **Franci Vovk** in predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Dolenjske Toplice **Toni Strniša**.

Na Hribu so se jim pridružili še pohodniki iz Gorenjih Sušic, Dobindola, Verduna in Uršnih sel. Na proslavi, ki je potekala ob koncu poti na Velikem Riglju, se je pridružil še nekaj starejših članov, ki pohoda ne zmorejo več, jim pa druženje veliko pomeni. Na začetku proslave je več kot sto pohodnikov najprej pozdravil Toni Strniša, za pravo partizansko razpoloženje je poskrbel harmonikar Tjaž Medved, recitiral je Darko Šenica, kot slavnostni go-vornik pa je o Levstikovi brigadi govoril **Jože Muhič**, predsednik Društva za vzdrževanje partizanskih grobišč v Rogu. Opisal je njeno pot, težke boje in njene uspehe.

Pešpot Levstikove brigade vodi skozi vas Bušinec in prav je, da nekaj vemo tudi o pogumnih vaščanih te vasi. Konec leta 1944 se je pri Grilovih v Bušincu nastanila partizanska bolnica. Tu je ostala tri mesece. Zdravniki so bili Niko, Ivan in »Čik«, njihovih priimkov pa ljudje niso poznali. Tudi bolničarke se bile poznane

le po imenih Ančka, Ivanka, Vera in Elvira, ta je bila doma nekje na Hrvaškem. Iz Mokronoga sta bili Ančka in Vera, Ivanka pa iz Škrjanč pri Šmihelu. V bolnici je bil tudi bolničar Luka.

Ranjence, ki so jih pripeljali v to bolnico, so le obvezali in jih obdržali nekaj dni, nato pa so jih odpeljali naprej. Za potrebe bolnice v Bušincu so vaščani dajali žganje, hrano in prevoze, pa tudi za preostalo partizansko vojsko, saj je bila pri Bučarju gospodarska komisija. V Bušincu se je dalj časa zadrževala komanda Novega mesta. Kadar je bila komanda v vasi, so bile okoli vasi postavljene straže. Skoraj dve leti je bila v Bušincu pri Alojzu Fabjanu manjša radiooddajna postaja. Z električnim tokom se je oskrbovala iz ročnega generatorja. Pri vrtenju generatorja so redno pomagali nekateri vaški možje in fantje. Njihovo delo je potekalo točno po urniku. Zaradi okupatorjevih vpadov se je radiooddajna postaja za nekaj mesecev preselila v Bradarjevo zidanico na Riglju.

Pešpot nas je vodila tudi skozi vas Hrib pri Verdunu. Na Hribu sta bili le dve domačiji – Strunatova in Kumpova. Avgusta 1943 so belogardisti in Italijani iz vasi Hrib odpeljali Janeza Struno in Alojza Kumpa, in kot pripovedujejo ljudje, so ju nad Starimi žagami grdo

mučili, nato pa ustrelili. Na Hribu je redno delovala javka za kurirje in aktiviste, nekaj časa pa je bila tu gospodarska komisija. Nekaj časa so tu tudi potekali politični tečaji za člane NOO. O ljudeh in njihovem delu med narodnoosvobodilnim bojem na Malem in Velikem Riglju pa je bilo v Vrelcu že objavljeno.

Po končani proslavi je sledila malica. Seveda brez pogovorov ni šlo in šele sredi popoldneva smo se razšli. Naj si za konec sposodim apel Jožeta Muhiča: »Prizadevajmo si vsi, pa naj bo z delovanjem v društvih, s prireditvami, javnimi nastopi ali le intimno, doma, morebiti z molitvijo, da se ne bi takšni časi, kot so bili v času obstoja naše Levstikove brigade, nikoli več ponovili.«

Helena Miša Kulovec

SVOBODNA
BESEDA

www.svobodnabeseda.si

ŠENTJUR

Spomin na žrtve Arzenškovih

12. junija je potekalo slovesno odkritje obnovljene spominske plošče, posvečene žrtvam iz družine Arzenšek, ki so med drugo svetovno vojno za svobodo domovine žrtvovali svoja življenja. Prvotno obeležje, postavljeno že daljnega leta 1960, je po mnogih letih znova urejeno in umeščeno na vidno mesto, kjer bo ponosno pričalo o domači in narodni zgodovini.

Pobudo za obnovo je dala gospa Arzenšek, ki s svojo vztrajnostjo skrbi za družinsko in narodovo dediščino, posluh za projekt pa je pokazala tudi občina Šentjur, ki z urejanjem tovrstnih obeležij izraža globoko spoštovanje do ohranjanja spomina na narodnoosvo-

bodilni boj. Med vojno so namreč ugasnila štiri življenja preprostih in zavednih slovenskih ljudi iz te družine – matere Neže ter njenih treh sinov, Jožefa, Franca in Vinka.

Slovesnosti so se poleg številnih občanov udeležili predstavniki vodstva občine, veteranskih organizacij (Društvo veteranov vojne za Slovenijo, Policijsko veteransko združenje Sever, Klub brigadirjev Miloša Zidanška, Zveza slovenskih častnikov Šentjur) ter učenke in učenci Osnovne šole Franja Malgaja, ki s sodelovanjem predstavljajo pomemben most med preteklostjo in prihodnostjo.

S. B.

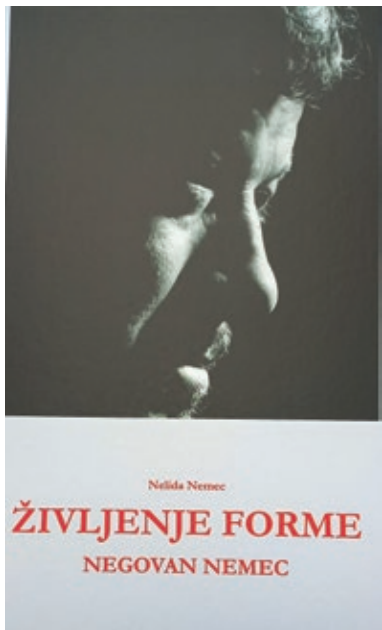
MONOGRAFIJA O KIPARJU NEGOVANU NEMCU

Življenje forme in spomin, vklesan v kamen

V Biljah na Goriškem je v začetku oktobra izšla monografija *Negovan Nemec – Življenje forme 1947–1987*, posvečena kiparju, ki je s svojo izrazito osebno likovno govorico, ustvarjalno drznostjo in izjemnim občutkom za kiparsko formo pustil prepoznavno sled v slovenskem kiparstvu druge polovice 20. stoletja.

Negovan Nemec je v komaj dveh desetletjih ustvarjalnega dela razvil izjemno raznovrsten opus, od spomeniške in portretne plastike do železnih reliefov, eksistencialno zaznamovanih figuralnih kompozicij in organske male plastike v marmorju in bronu. Čeprav je njegovo ustvarjalno pot prezgodaj prekinila smrt pri štiridesetih letih, je zapustil dela, ki pričajo o neizčrpnosti ustvarjalni energiji, raziskovalnem nemiru in globoki občutljivosti za človeka.

Posebno mesto v njegovem opusu zavzema spomeniška plastika, s katero se je ukvarjal že med študijem na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost. Še kot študent je ustvaril svoj prvi javni spomenik, posvečen slovensko-hrvaškemu prijateljstvu in sodelovanju v narodnoosvobodilnem boju. Tudi diplomsko delo leta 1976 je bilo povezano s spomeniško tematiko narodnoosvobodilnega boja. Tako je že na začetku ustvarjalne poti pokazal zanimanje za zgodovinsko iz-

kušnjo odpora, za človekovo uso-do in za vprašanje, kako ju izraziti z umetniško govorico, ki presega zgolj ponazarjanje dogodkov.

V naslednjih letih je ustvaril vrsto spomeniških del na Primorskem, območju, kjer je bil spomin na fašistično nasilje, upor in narodnoosvobodilni boj še posebej živ. Pri oblikovanju spomenikov ni izhajal samo iz zgodovinskega dogodka, ki ga je bilo treba zaznamovati, temveč je iskal likovno rešitev, v kateri bi se povezale vsebinska sporočil-

nost, izrazna moč in samostojnost kiparske forme. Njegovi spomeniki zato niso zgolj znamenja zgodovinskega spomina, ampak umetniška dela, ki človekovo trpljenje, pogum in odpor izražajo s svojo oblikovno govorico.

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je ustvaril pomembna javna dela v Rožni Dolini, Kanalu, Braniku in Šempetru pri Gorici. Njegovo spomeniško ustvarjanje razkriva kiparja, ki je razumel pomen zgodovinskega spomina, vendar se ni odpovedal lastnemu umetniškemu izrazu. V razmerjih med figuro in prostorom, v obdelavi površin in v premišljeni gradnji kiparskih volumnov je iskal izrazno moč, ki bi zgodovinsko sporočilo približala tudi generacijam, ki dogodkov niso neposredno doživele.

Pomembno področje njegovega ustvarjanja je bila portretna plastika. Samo za Novo Gorico je ustvaril dvanajst bronastih portretov, ki so postali del mestne kulturne podobe. Med njimi je tudi portret Lojzeta Bratuža, slovenskega zborovodje in žrtve fašističnega nasilja. Nemec se ni zadovoljil zgolj s fiziognomsko podobnostjo, temveč je skušal z oblikovanjem glave, obraznih potez in površine razkriti značaj in notranjo moč upodobljenca. Njegovi portreti tako povezujejo dokumentarno prepoznavnost z izrazito osebno kiparsko interpretacijo.

Povsem drugačno razsežnost njegove ustvarjalnosti razkrivajo železni reliefi in konstrukcije, v katerih je raziskoval razmerja med polnim in praznim, med materialom in prostorom. Z odpiranjem forme in prepletanjem železnih elementov je presegal tradicionalno razumevanje reliefa ter ustvarjal kompozicije, v katerih je prostor postal dejaven sestavni del kiparskega dela. Ta raziskovanja so pomembna za razumevanje njegovega nadaljnje razvoja, saj razkrivajo nenehno iskanje novih izraznih možnosti.

V ciklu Destrukcije iz leta 1976 in zlasti v skupini dvanajstih plastik Brez izhoda iz leta 1978 je njegova ustvarjalnost dobila izrazito eksistencialno razsežnost. Z uporabo mavčnih odlitkov živega človeškega telesa in njihovim umeščanjem v lesene konstrukcije je ustvaril pretresljive podobe človekove ujetosti, telesne ranljivosti in nemoči. V teh delih je človeško telo postalo neposreden nosilec dramatične izkušnje bivanja.

V zrelem obdobju se je Nemec vse bolj posvečal marmorju in bronu, predvsem mali plastiki, v kateri je razvil izvirno organsko govorico. Njegove skulpture, prežete z notranjim gibanjem, ritmom in življenjsko energijo, razkrivajo izjemen občutek za material in njegovo izrazno moč. Umetnostni zgo-

dovinar Nace Šumi ga je označil za »edinega zares otipljivega vitalista« med slovenskimi kiparji.

Nova monografija, katere avtorica osrednjega umetnostnozgodovinskega besedila in dokumentacije ter urednica je dr. Nelida Nemec, celovito predstavlja kiparjevo ustvarjalno pot. S fenomenološkim pristopom pogloblja razumevanje njegovega odnosa do forme, prostora in človekovega bivanja, bogato fotografsko gradivo pa omogoča vpogled v izjemno raznovrstnost njegove umetniške zapuščine.

Izid monografije uvaja leto 2027, ko bomo zaznamovali 80. obletnico kiparjevega rojstva in 40. obletnico njegove smrti. V okviru Festivala Ljubljana bosta v Križevniški cerkvi februarja in septembra dve razstavi, aprila bosta sledili razstavi v Mestni galeriji Nova Gorica in v Pomniku miru na Cerju, novembra pa še v Kulturnem domu v Gorici.

Negovanovi spomeniki NOB ostajajo pomemben del slovenske spomeniške dediščine in pričevanje o vrednotah protifašističnega odpora. Nova monografija pa omogoča, da jih znova pogledamo tudi kot del celovitega opusa umetnika, ki je znal zgodovinskemu spominu dati trajno kiparsko podobo.

N. N.

MALI JESENOVEC

Spomin na Borovniško četo

Na dan nekdanjega praznika vstaje slovenskega naroda, 22. julija, so člani ZB NOB Vrhnika na Malem Jesenovcu pri spomenikih Borovniške čete položili venec in se z minuto molka spomnili padlih partizanov iz te čete. Na tem kraju je bila Borovniška četa ustanovljena julija 1941 in postala četa Krimskega odreda. Združila je partizane iz Borovnice, z Vrhnike in iz bližnjih krajev.

O tem zgodovinskem dogodku ustanovitve čete je veliko pisal pisatelj Karel Grabeljšek Gaber v knjigi *Vrhnika in okolica v boju za svobodo*. Še posebej je poudaril: »Trije delavci v kamnolomu, Ciril Mlinar, Mačkov Tone in Janez Turk, so julija po začetku druge svetovne vojne pobegnili v bližnje gozdove, da jih Italijani ne bi zaprli. S Popitom, Pasetom in Verbičem so si za Ljubljanskim vrhom postavili taborišče. Tako je nastala prve partizanska edinica na vrhniškem področju. Tej skupini se je v začetku avgusta pridružil še Tone Vidmar – Luka. Postavili so si večji šotor v skritem kraju na Jesenovcu. Čez kakih štirinajst dni so prišli iz Ljubljane še štirje tovariši, med njimi tudi Mirko Bračič, kmalu pa še Tone Zalar – Žan iz Borovnice. Mirko Bračič je postal komandir skupine. Začeli so s prvimi akcijami, ki so bile uspešne.

Iz Ljubljane je prišlo še 12 tovarišev. Vseh je bilo tedaj 22. Glavni štab jo je imenoval Borovniška četa. Spadala je pod Krimski bataljon, število partizanov je do takrat

Tu se je ustanovila Borovniška četa in po številnih akcijah razpadla.

že tako narastlo, da so se formirale večje enote: bataljoni. Krimski bataljon je štel okrog 150 partizanov, porazdeljenih na naslednje čete: šolska (vanjo so prihajali novinci), Robska, Preserska, Borovniška in Loška. Italijani so za tako veliko edinico kmalu vedeli. Nevarna se jim je zdela posebno zaradi južne železnice in zato so začeli proti Krimskemu bataljonu veliko ofenzivo, ki je trajala skoraj ves oktober. Zgodaj zapadli sneg in druge okoliščine so pomagale, da se je bataljon razbil.

Partizani Borovniške čete so se vrnili v logor in dva dni čakali, če jih bodo Italijani napadli. Napada ni bilo, pač pa je zapadlo kakih 30 centimetrov snega, ki jim je podrl šotore. Preselili so se na najbližjo

koželjsko žago. Od tam so se nameravali umakniti na Dolenjsko. 29. oktobra so prišli na Osredok nad Zalo. Noč so prespali na nekem kozolcu, zjutraj pa so se razšli po hišah, da bi se najedli in ogreli. Italijani so jih že ob enajstih dopoldne napadli, stražar pa jih zaradi megle ni pravočasno opazil. Zaradi tega udarca in zaradi hude zime so šli nekateri partizani v Ljubljano, nekaj se jih je vrnilo domov, trije (med njimi tudi Tone Vidmar) pa so odšli v Bistro. Borovniške čete ni bilo več.

Na območju Malega Jesenovca pa je skupina udeležencev obiskala tudi obeležje Karavla 3, predhodnico TV-17.

Simon Seljak

V SLIKI IN BESEDI

KAČIČE

Ob 82. obletnici tragičnega dogodka smo se zbrali pred spominsko ploščo v Kačičah, da se poklonimo spominu na domačine, ki so umrli v prvi in drugi svetovni vojni. Še posebej smo se spomnili borcev Brkinske brigade, ki so v težkih in negotovih dneh po kapitulaciji Italije odšli na pot proti Mašunu.

Brkinska brigada je štela 1200 borcev. Del brigade je v noči na 2. oktober krenil proti železnici južno od Ilirske Bistrice. Pot je borce vodila tudi čez območje Klivnika, tam pa so jih nemške enote napadle, obkolile in presenetile. V tem spopadu je padlo veliko mladih ljudi. Ubit je bil tudi klivniški mlinar Jože Možina, udeleženec narodnoosvobodilnega boja že od njegovega začetka.

Spomini na žrtve so še vedno živi. Vsako leto se zato zberemo na tem kraju, da ohranimo spomin na ljudi, ki jih ni več med nami, in da mlajšim generacijam pripovedujemo o času, v katerem so živeli. Njihova usoda nas opominja, kako dragoceni so mir, svoboda, človekovo dostojanstvo in življenje brez nasilja

(iz govora predsednika Združenja NOB Sežana, tovariša Bojana Pahorja).

S. B.

ČATEŽ OB SAVI

Na Čatežu smo položili venec in prižgali sveče padlemu partizanu Ivanu Blaževiču. Sovražnik ga je ustrelil iz line cerkvenega zvonika. Naj bo večni spomin nanj.

S. B.

IMELI SMO LJUDI

Lovro Gajgar

Kaj vemo o času? Da gre in mineva. Je zdajšnji, pretekli, prihodnji in večni. Nam gleda na ure, ne mara zamude in teče prehitro, ko skupaj smo srečni.

Na pragu stotega rojstnega dne smo se poslovili od Lovra Gajgarja, ki je bil v svojem življenju zelo dejaven in vsestransko razgledan. Nesebično se je razdal na vseh področjih.

Rodil se je 10. avgusta 1927 na Češnjici očetu Antonu in mami Neži, rojeni Koblar. V družini je bilo pet otrok. Mnogo prezgodaj, že leta 1936, je družino pretresla huda žalost: umrla jim je mama Neža. Oče samohranilec se je trudil osirotelo družino preživljati s skromno plačo. V centrali je opravljal službo dežurnega električarja. Preživljali so težke čase, zato je Lovro že pri trinajstih letih odšel služiti kruh k okoliškim kmetom, pozimi pa je pomagal očetu in stricu pri sodarstvu.

Ko je izbruhnila vojna, je vedel, kje je njegovo mesto, zato je odšel v partizane. Najprej je bil v Prešernovi brigadi, nato v Cankarjevem bataljonu. V vojaški službi je ostal do leta 1952. Za pogumno delo v partizanih je po vojni prejel medaljo za hrabrost in red zaslug za narod. Zvest član ZB za vrednote NOB je ostal vse do smrti.

Ko se je vrnil domov na Češnjo, se je zaposlil v sodarski zadrugi. Ko se je pokazala potreba po kurjačih, se je priučil za to delo. Bil je vedoželjen, hotel se je naučiti še česa novega, zato se je izšolal še za ključavničarja in strojnika. Delal je v toplarni. Zanj ni bilo nobeno delo pretežno. Upokojil se je kot vodja remonta v tovarni pohišstva Alples.

Kar štiri mandate je bil predsednik delavskega sveta ter član upravnega in poslovnega odbora v Alplesu. Štiri leta je bil predsednik delavskega sveta Slovenijaleasa. Od leta 1948, ko je postal član komunistične partije Jugoslavije, je opravljal številne funkcije. Na osmem kongresu ZKS so ga izvolili za člana centralnega komiteja. Kljub številnim političnim funkcijam je ostal zvest tovarni.

Družina je bila vedno njegova svetinja, najprej družina očeta, brata in sester, nato pa družina, ki jo je ustvaril z ženo Mici. Rodili so se jima trije otroci, ki sta jih vzgojila v pridne in poštene ljudi. Leta 1987 je družino pretresla smrt žene in mame Mici. Življenje je moralo teči dalje. Zadnja leta mu je samoto lajšala Tilka. V času njene bolezni in smrti pa mu je bila v veliko pomoč hči.

Svojim otrokom je nesebično pomagal zgraditi domove. Posebno si je prizadeval, da bi ohranil rojstno hišo očeta, ki mu jo je podaril stric Jaka. Srečen in vesel je bil, ko so ga obiskovali otroci in vnuki.

Lovru se zahvaljujemo za vse v imenu ZB, sindikata, gasilcev in delavcev Alplesa.

Tončka Galjot in Majda Demšar

Barbara Božiček

26. avgusta smo se na pokopališču Podkraj poslovili od naše drage dolgoletne članice in udeleženke boja proti okupatorju Barbare Božiček. Rodila se je 16. novembra 1928 kot tretji otrok izmed šestih v družini Romih mami Barbari in očetu Antonu.

Kljub zgodnjim najstniškim letom je v boj stopila kot kurirka, poleg tega pa je sodelovala v skupini mladincev, ki so po domovih zbirali hrano in oblačila za otroke, ki so ostali brez staršev, ker so ti odšli k partizanom ali so bili odpeljani v zapor. V eni izmed nočnih akcij se je na zasneženem terenu hudo poškodovala in po okrepanju v bolnišnici je še z večjo vnemo nadaljevala svoje delo.

Po poroki z možem Ivanom - Anzom sta se kmalu preselila v Velenje in si tam ustvarila dom. Barbara se je pridružila krajevni organizaciji ZZB in ostala njena zvesta članica do zadnjih let, ko ji zdravje delovanja ni več dopuščalo. Rada se je družila s sosedi in v zadnjem obdobju s stanovalci DEOS Velenje.

Draga tovarišica Barbara, hvala ti za ves tvoj prispevek k ustvarjanju države ter za ves čas in ideje pri delovanju tako KO ZZB kot OO ZB. Obe organizaciji sta se ti pred leti zahvalili s podelitvijo priznanj za požrtvovalno delo.

Naj ti bo lahka domača zemlja, ki si jo nadvse ljubila in spoštovala.

Dragica Povh

VABILA**Draga in Begunje**

Združenje borcev za vrednote NOB Radovljica sporoča, da bosta komemoraciji s kulturnim programom **1. novembra 2026 v Dragi ob 10. uri** in v Begunjah na Gorenjskem na graščinskem vrtu ob 11. uri.

Lokve pri Črnomlju

Združenje borcev za vrednote NOB Črnomelj pripravlja tradicionalno spominsko slovesnost ob 82. obletnici tragične nesreče narodnega heroja Franca Rozmana - Staneta v soboto, **7. novembra 2026, ob 11. uri** pri spomeniku na Lokvah pri Črnomlju.

BREŽICE**Spomin na dr. Stanka Černelča**

Združenje borcev za vrednote NOB Brežice je pripravilo slovesnost v spomin na dr. Stanka Černelča in ob obletnici ustanovitve Krajeвне organizacije ZB za vrednote NOB Brežice. Pred uradnim začetkom smo pred vhodom v hišo umorjenega dr. Stanka Černelča položili venec. V delegaciji so bili Alenka Černelič Krošelj, Ida Ostreljč in Tadej Škof.

Nato je sledila kulturna prireditev v Posavskem muzeju Brežice, kjer je zbrane uvodoma pozdravil Tadej Škof, predsednik ZB za vrednote NOB Brežice. Vsebinsko bogate in čustvene besede je navzočim namenila Mojca Florjanič, podžupanja občine Brežice. Slavnostna govornica na prireditvi je bila Nataša Šekoranja Špiler, profesorica zgodovine na Gimnaziji Brežice. Zbrane je ob koncu nagovorila tudi direktorica

ca Posavskega muzeja in predsednica sveta krajeвне skupnosti Brežice Alenka Černelič Krošelj.

Za kulturni program so z recitacijami pesmi Srečka Kosovela poskrbeli dijaki Gimnazije Brežice. V uvodu je državno himno, ob koncu pa pesem Zakaj sem partizan

zapel Bojan Kaplan. Povezovalka programa je bila Ida Ostreljč, njegovi soustvarjalci pa so bili dijaki 3.c razreda Gimnazije Brežice, na kar smo izjemno ponosni, saj so nas s svojim nastopom navdušili.

S. B.

CERKLJE NA GORENJSKEM**Pot spomina in tovarištva**

Območna organizacija ZB za vrednote NOB Kranj, Cerklje na Gorenjskem, se je s pohodom po Poti spomina in tovarištva in položitvijo venca pri grobišču na Brezovici spomnila padlih borcev 2. grupe odredov in Kokrškega odreda – Krvavške čete. Pohodniki so mimo groba neznanega partizana na Pečeh in spominskega obeležja na Davovcu prišli do spomenika na Brezovici – grobišča padlih borcev 2. grupe odredov in Krvavške čete. Pohod je vodil tovariš Rajko Lipušček.

2. grupa odredov je dobila nalogo glavnega poveljstva, da s pohodom na Štajersko okrepi delujoče čete in bataljone ter prepreči izseljevanje slovenskih družin, ki je doseglo zastrašujoč obseg – vzrok je bilo priseljevanje Kočevarjev v okolico Brežice.

13. avgusta 1942 je 80 nemških vojakov in 25 raztrgancev v zasebi pričakalo in napadlo partizano. V nepričakovanem napadu je padlo 16 borcev, od tega 13 borcev 2. grupe odredov in trije borci, vodniki Krvavške čete: Jože Grilc, Tone Vrhovnik in Janez Koselj.

Tovariš Jernej Logar je v govoru navedel, da mineva že 84 let od strašnih dogodkov v drugi svetovni vojni: »Slovinci nikoli v zgodovini nismo bili tako razdeljeni med seboj kakor v zadnjih letih. Že pred časom sta si segla v roke takratni predsednik, tovariš Milan Kučan, in nadškof Alojz Šuštar. Sprava je bila na žalost kratkega veka, saj del naših sodržavljanov, v glavnem potomcev tistih, ki so se v prelomnih trenutkih postavili na napačno stran in sodelovali z okupatorjem, te sprave noče priznati. Vedno in povsod pogrevajo svojo plat resnice in nikakor nočejo verjeti, da so predvsem partizani zaslužni, da živimo v svoji, svobodni domovini. Ti mladi fantje in možje so šli v partizane predvsem zato, da osvobodijo svojo deželo, nikakor pa ne, da bi iz Rusije 'uvozili' ko-

vini nismo bili tako razdeljeni med seboj kakor v zadnjih letih. Že pred časom sta si segla v roke takratni predsednik, tovariš Milan Kučan, in nadškof Alojz Šuštar. Sprava je bila na žalost kratkega veka, saj del naših sodržavljanov, v glavnem potomcev tistih, ki so se v prelomnih trenutkih postavili na napačno stran in sodelovali z okupatorjem, te sprave noče priznati. Vedno in povsod pogrevajo svojo plat resnice in nikakor nočejo verjeti, da so predvsem partizani zaslužni, da živimo v svoji, svobodni domovini. Ti mladi fantje in možje so šli v partizane predvsem zato, da osvobodijo svojo deželo, nikakor pa ne, da bi iz Rusije 'uvozili' ko-

munizem, kar jim nenehno podtika druga stran z RKC na čelu.«

Z recitacijo in partizansko pesmijo smo počastili njihov spomin. Ob vračanju na izhodiščno mesto so se pohodniki ustavili še pri leta 1944 požgani domačiji na Davovcu.

Pohodniki, praporščaki in udeleženci spominske slovesnosti smo pri lovski koči Lovskega društva Krvavec na Štefanji Gori s petjem partizanskih pesmi, recitacijami in govorom obudili spomin na 13. avgust 1942 ter na pogumna in junška mlada dekleta in fante iz 2. grupe odredov in na borce Kokrškega odreda.

Božo Janež, foto: Lado Nikšič

BENEŠKA SLOVENIJA**Spomin na 6. oktober 1943**

V Nadiških dolinah v Beneški Sloveniji so se spomnili dveh dogodkov v teh krajih po kapitulaciji Italije in nemškem zavzetju teh krajev. To se je zgodilo potem, ko so nemške enote zavzele Kobariško republiko in prodirale naprej v notranjost Italije. Prvi spopad z Nemci je potekal 6. oktobra v krajih Floram in Ofijan nedaleč od Landarske jame, v kateri je v bojih z Nemci padel borec brigade Garibaldi, An-

selmo Calderini - Ivan, doma iz Čedadada. V spopadih ga je smrtno zadel rafal iz mitraljeza. Po njem nosi ime ANPI-VZPI iz Čedadada (ANPI Anselmo Calderini - Ivan).

Nedaleč stran v Ažlah so člani ANPI-VZPI Nadiških dolin uredili in predali svojemu namenu Park 6. oktobra 1943. Ta spominja na boje in spopade partizanov z Nemci v rečanski in sovođenski dolini. V hudih bojih so za nekaj časa usta-

vili nemško napredovanje. V bojih je padel partizan Mario Jurman iz Hostnega, prva smrtna žrtev med benečanskimi partizani.

Skupaj z boji partizanov proti Nemcem, ki so sočasno potekali 6. oktobra 1943 pri Landarju in v Nadiških dolinah, je to pomenilo prvi obojeni odpor proti okupatorju in proti nemški okupaciji Nadiških dolin.

Vojko Hobič

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagradna križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svoboda.beseda@zzb-nob.si **do 15. novembra 2026**. Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 131. številke časopisa Svobodna beseda

1. Janez Plohl,
Koršičev hrib 19, 1422 Trbovlje
2. Danica Kavčič,
Vipavski križ 40, 5270 Ajdovščina
3. Marinka Tintor,
Jamska 7, 8233 Mirna

Rešitve križanke:

STALAGMIT, KROJAČICA, LINUS,
LET, ODEB, NIKA, PECLJAČ, ASTMA,
PES, JERNEJ, NARAMNICE, ANTIKA,
INTRIGE, TRN, KOŠ, IJA, TRIESTE,
LA, ŠTETINEC, SKONTO, IA, OSAT, IN,
UGO, PRENOSNICA, FAKIR, TIL, LAO-
ŠANI, LAND, AJDNA, SKRUNJENJE,
REAL, TAL, DICIAN.

Geslo: TRIDESETI LJUBLJANSKI MARATON.

SVOBODNA
BESEDA je glasilo ZZZB za vrednote
NOB Slovenije za domoljubna, socialna,
gospodarska, politična, zgodovinska in
kulturna vprašanja doma
in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZJB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Marjan Križman, predsednik
Uredniški odbor: dr. Ivan Svetlik (predsednik),
 dr. Martin Premk, dr. Macea Jovan, Mitja Meršol,
 dr. Nevenka Troha, Črt Kanoni
Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 522
elektronski naslov:
 svobodna.beseda@zjb-nob.si
Oblikovanje: Vid Brezovčnik
Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:
ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
barbara.filipic@zzb-nob.si

SVOBODNA BESEDA	UPRAVLJAVKA BAGRA, BAGRIST- KA	DREVO Z AVOKADI	PLAT	VRSTA STROČ- NICE	NAŠA PESNICA ŠKERL	PREBI- VALCI SIRIJE IZID RA- ČUNANJA								IVAN KRISTAN		
														ŠARENICA, IRIDA		
BASOVSKI GLAS Z VISOKO LEGO											ZVEZA					
											USTVARI- TELJ					
JAVNO SEŽIGANJE KRIVO- VERCEV									NABRU- ŠENO MESTO DIAMANTA							
NEKDANJI RUSKI POLITIK (MIHAIL)									ANTON VRATUŠA			LEV IVANOV			PREBI- VALEC KENIJE	IMETNIK ABONMAJA
												RAJKO RANFL				
KOSTUMO- GRAFKA VOGELNIK				DEL JADRNICE	UMBERTO NOBILE SEDMA GRŠKA CRKA			SLOVENSKI PEVEC HRIBAR	ODLOMLJEN TANEK PODOLGOVAT KOS LESA, TRSKA RUMENO ALI RDEČE KONIČASTO JABOLKO							
POŠKODO- VANKA									PEVSKI ZBOR				ŠVEDSKI PISATELJ HANSSON	EVGEN BERGANT		
									ZAČETEK VEČERA					UJEDA MIŠAR		
IGOR DEKLEVA			ANTON TROST GL.MESTO TOGA (IZ ELMO)		EGIPT. POLITIK EL SADAT MOMENT, TRENUTEK							STENSKA ODPRTINA PARTIZAN DUŠAN PIRJEVEC				
VOJAK							KOS CELOTE				FRANC. IGRALEC DELON RUDO, RIDOVNIK					
							60 MINUT									
TUR					DRAMA KARLA ČAPKA TONE SVETINA				NJUHANJE							
									PABLO IGLESIAS							
ZDRAVLJENJE S KEMIČ- NIMI SREDSTVI													JAPONSKA DENARNA ENOTA			
NAŠ PESNIK MERMOLJA				ČISTILEC									ZAKON V ZDA			

PARTIZANSKA BOLNICA ZIMA

Spominska slovesnost v gozdu Šohta

Tradicionalna spominska slovesnost pri Partizanski bolnici Zima v gozdu Šohta v občini Šentjur je potekala 18. septembra. Prireditelj je bila organizirana v sodelovanju z domačimi združenji borcev za vrednote NOB Celje in Šentjur, namenjena pa je bila ohranjanju spomina na humanost in medsebojno solidarnost med drugo svetovno vojno.

Kulturni program so oblikovali učenci treh šol: Osnovne šole Dramlje, Osnovne šole Ljubecna ter Podružnične šole Blagovna. Za številne učence je bila prireditev del športnega dneva. Do zgodovinskega prizorišča v gozdu so se odpravili peš po gozdnih poteh. Pred začetkom uradnega dela so se zbrali ob vhodu v nekdanjo podzemno bolnišnico.

Učenci sodelujočih osnovnih šol so pripravili spoštljiv program, prepleten z domoljubnimi pesmimi in recitali. Nastopajoči so se predstavili s pevskimi točkami in glasbenimi vložki pod mentorstvom svojih učiteljev.

teljev. Glavni govornik na letošnji proslavi je bil Branko Verdev, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Škofja vas in Ljubecna. V svojem nagovoru je poudaril pomen prenašanja zgodovinskih vrednot na mlajše generacije ter opozoril na veliko solidarnost domačinov, ki so bolnico zgradili in oskrbovali. Govorniki in organizatorji so poudarili, da Partizanska bolnica Zima, v kateri se je zdravilo 124 ranjencev in so jih ob izdaji vse pravočasno rešili na varno, danes ne služi povečevanju vojne, temveč stoji kot opomin pred njenimi posledicami ter kot spodbuda k medsebojnemu razumevanju in miru.

Hvala vsem sodelujočim in 200 udeležencem, od tega 120 otrokom.

Branko Verdev

MOHOR

85. obletnica prve bitke na Moravškem

Septembra smo se zbrali na Mohorju na spominski slovesnosti v organizaciji ZB za vrednote NOB Moravče. Kot je povedal **Martin Rebolj**, predsednik združenja, smo se tako želeli zahvaliti 12 borcem ter vsem partizanom in aktivistom, ki se v neizmerno težkem času niso vdali. Tukaj na Mohorju jih je obkolila premočna nemška vojaška sila, vendar jim je uspelo prebiti obroč, ob tem pa je padel Franc Kmetič iz Trzina. Partizani nikoli niso vedeli, ali bodo ostali živi, kljub temu pa so vztrajali in nam osvobodili domovino ter ohranili jezik in kulturo.

Slavnostni govornik, predsednik Pokrajinskega sveta ZZB NOB za osrednjo Slovenijo **Igor Kanizar**, je med drugim povedal: »Ko danes gledamo svet okoli sebe, vidimo vojne, nasilje, begunstvo, sovražni govor in obujanje idej, ki poveličujejo nacizem, fašizem in nestrpnost. Zato so takšni spomeniki kot na Mohorju še vedno potrebni. Ne zato, da bi živeli v preteklosti, ampak da bi razumeli sedanjost in predvsem da bi znali varovati prihodnost.« V svojem

poglobljenem govoru je omenil tudi spravo in dejal, da sprava ne pomeni pozabe. »Sprava pomeni, da poznamo zgodovino, da spoštujemo žrtve in da znamo razumeti različne plati našega tragičnega zgodovinskega obdobja. Predvsem pa pomeni, da iz preteklosti potegnemo nauk za prihodnost.«

K spomeniku smo položili venec. V kulturnem programu so sodelovali Pihalna godba Moravče, Peški oktet, recitator Matjaž Barlič in na

harmoniki Dominik Krt, program pa je povezoval Lovro Levačič. Nastopajoči na Mohorju in govornika so spoštljivo obudili spomin. Nاپرreditvi je bilo to ponazorjeno s pesmijo *Mostovi* Karla Destovnika - Kajuha: »Mostovi rasto, iz vseh človeških src se pno in v vsa srca.« Ne smemo pozabiti, da bi tudi v tem času in za prihodnost morali graditi mostove med ljudmi.

Vojka Rebolj

REPORTAŽA - RENICCI

Obletnica osvoboditve in prihod prvih Slovencev

Ob 83. obletnici osvoboditve koncentracijskega taborišča Renicci v vasi La Motina v Toskani je bila v spominskem parku nekdanjega fašističnega taborišča z uradnim imenom *Campo di concentramento internati civili di Renicci N-97* spominska slovesnost, ki se je je udeležilo več kot 250 ljudi. Med njimi je bila tudi delegacija ZZB NOB Slovenije.

Osrednja spominska slovesnost je bila 10. oktobra, prav na dan, ko so leta 1942 prišli v taborišče nedaleč od bregov Tibere prvi Slovenci iz Gonarsa. Prvemu transportu so sledili novi z Raba, iz Padove in Gonarsa. Konec oktobra je bilo v taborišču, ki naj bi po zgraditvi sprejelo okoli 9000 ljudi, že 1300 taboriščnikov, v začetku

250 taboriščnikov, ležišča pa so imeli v treh nadstropjih in brez razsvetljave. Največ zaprtih je bilo Slovencev, okoli pet tisoč, od tega jih je umrlo 107, poleg njih še nekaj Judov, Albancev, Črnogorcev in Italijanov. Za taborišče so pripravili več kot 17 hektarjev veliko območje, graditi pa so ga začeli julija 1942.

Slovesnost se je začela na nekdanji zadnji postaji ozkotirne železnice Arezzo–Anghiari. Iz Anghiarija so namreč prvi taboriščniki peš nadaljevali pot v dobrih pet kilometrov oddaljeno taborišče med hrastovimi drevesi. Po tej poti se je na pohod odpravilo več kot sto udeležencev slovesnosti, med njimi pa je bilo veliko mladih. Pot pelje med

Predstavniki občine, ANPI, delegacija ZZB NOB Slovenije in prejemniki zahval v spominskem parku Renicci

NOB Slovenije s peterokrako zvezdo in prapor ANPI iz Sansepolcra. Po poldrugi ure hoje so udeleženci na cilj.

V spominskem parku, ki so ga uredili leta 2004 (spomenik iz betona, informacijska tabla z besedilom in risbami, ki pripovedujejo o trpljenju taboriščnikov, stražni stolp na vhodu), sta zbrane nagovorila župan občine Anghiari Alessandro Polcri in član predsedstva ZZB NOB Slovenije Janez Alič. Oba sta poudarila pomen tovrstnih srečanj, ki ohranjajo spomin na taboriščnike, trpeče pod fašiz-

dališča iz Anghiarija in direktor gledališča Andrea Merendelli. Tokrat so obiskovalci poslušali performans o taborišču Renicci in slovenskih ženah, ki so leta 1943 pod vodstvom Angele Ocepke protestirale pred poveljstvom italijanske vojske v Ljubljani.

Pomembno vlogo pri predstavi je imel tudi Mirco Draghi, član ANPI in ljubiteljski zgodovinar, s katerim koordinacijski odbor pri ZZB sodeluje že 15 let. Vodenje prireditve je bilo v rokah občinske svetnice iz Anghiarija Ilarie Loren-

Zahvale za dolgoletno sodelovanje

Ilaria Lorenzini, Mirco Draghi in Andrea Merendelli so na slovesnosti v spominskem parku v zahvalo za dolgoletno sodelovanje, pripravljanje prireditev ob obletnici osvoboditve in sodelovanje pri zbiranju zgodovinskega gradiva prejeli posebne zahvale ZZB NOB Slovenije. Izročili so jim jih potomci nekdanjih taboriščnikov Janez Maršič, Ana Venturini in Darja Ameršek.

Pohodniki so prehodili pot od Anghiarija do nekdanjega taborišča, dolgo okoli 5 kilometrov.

decembra pa 3884 moških, starih od 12 do 70 let. Vsi so prebivali v šotorih, v manjše so strpali do 20, v večje pa tudi do 60 jetnikov. V vsaki baraki, dogradili so jih spomladi leta 1943, je bilo natrpanih

nasadi oljk in polji tobaka, ki ga na nekaterih kmetijah tudi sušijo in uporabljajo predvsem za kakovostne cigare. Na čelu kolone so bili zastavonoše, ki so nosili slovensko zastavo, zastavo ZZB

Performans za dijake v nekdanjem taborišču

mom, prizadevanje za mir in prenašanje spomina na mlajše generacije. Iz Slovenije je prispelo kar šest potomcev nekdanjih taboriščnikov, njim se je župan Polcri še posebej zahvalil za obisk teh krajev. Oba govornika sta poudarila tudi dolgotrajno prijateljstvo med občino Anghiari in vodstvom ZZB NOB Slovenije. Pred leti je župan za svoje delovanje prejel zlato plaketo slovenske borčevske organizacije.

Kulturni program, ki je bil posvečen tudi Srečku Kosovelu, Ivanu Cankarju in Lojzetu Krakarju, so pripravili člani gle-

zini. V performansu, ki je bil namenjen predvsem težkim razmeram v taborišču, ko so ujetniki trpeli pomanjkanje hrane in bili podvrženi boleznim in slabim bivalnim razmeram (tudi pozimi so spali v šotorih), so nastopili tudi vsi člani slovenske delegacije z besedilom oz. poudarki z ljubljanskih demonstracij v slovenskem jeziku.

Delegacija ZZB NOB Slovenije je k spomeniku v nekdanjem taborišču položila lovorjev venec. Prav tako so venec položili k spomeniku pred kostnico v Sansepolcru, kjer je svoj mir v pocinkanih krstah z rdečo peterokrako

zvezdo našlo 446 padlih jugoslovanskih borcev v srednji Italiji, prav tako pa tudi 159 jugoslovanskih žrtv iz taborišča Renicci. V kostnici v Sansepolcru so tudi posmrtni ostanki narodnega heroja Dušana Bordona, nekdanjega taboriščnika Reniccija in po kapitulaciji Italije italijanskega partizana. Zanimivo je, da sta bila v taborišču v Toskani prav tako zaprta narodni heroj Jože Srebrnič, predvojni član rimskega parlamenta, in arhitekt Edo Ravnikar. Venec ZZB NOB Slovenije je delegacija položila tudi pri spomeniku Dušanu Bordonu, ki je skupaj s soborcem, Rusom Pjotrom Fesipovičem, leta 1944 pri kraju Caprese Michelangelo padel v boju proti Nemcem in fašistom. Slovesno odkritje spomenika, ki mu je prisostvoval tudi predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman, je bilo 13. aprila 2024.

V spominskem parku v La Motini pa je bilo živahno tudi 12. oktobra, ko je bila ponovitev performansa za učence sedmih in osmih razredov osnovnih šol iz Anghiarija in bližnjih krajev. Tudi tokrat so nastopili predstavniki slovenske borčevske organizacije. Po zanimivi predstavi je bilo tudi med učenci kar nekaj vprašanj, še posebej pa sta se jih dotaknila prehrana v taborišču in stradanje taboriščnikov. Prav tako pa so si ogledali objekte, ki jih z izjemo stavbe, v kateri je bil med vojno komandant (spremenjena je v počitniško hišo), dobera načenja zob časa. V spomin na srečanje je Janez Maršič, sin nekdanjega taboriščnika Alojza Maršiča, predal učiteljem spomine očeta na taborišče Renicci v italijanskem jeziku.

S. B., foto: S. F. in Mitja Dobre

Obisk in pogovori v mestecu Cantiani

Delegacija slovenske borčevske organizacije – v njej je bilo 14 članov – obiskala tudi mestece Cantiano v pokrajini Marke pod mogočnimi hribi, kjer so bili med vojno hudi boji med nemškimi vojaki in italijanskimi partizani. Tam so se srečali s 102-letnim partizanom, mitraljezcem Giovannijem Donatijem, ki je v pogovoru obujal spomine na drugo svetovno vojno,

ko je leta 1944 končal v Auschwitzu in se domov v Italijo vrnil šele 23. decembra 1945. Prav tako prisrčno je bilo srečanje z 90-letno Mario Rabbini. Pri njeni družini so se med vojno skrivali taboriščniki, ki so se pozneje borili v vrstah italijanskih partizanov. Srečanja se je udeležil tudi novi predsednik ANPI Cantiano Domenico (Pildo) Rabbini, ki je spregovoril o težavah, s katerimi se spoprijemajo pri svojem delu.

VRHNIKA

Mihevčeva hiša

Skupina članov Združenja borcev za vrednote NOB Vrhnika je na Stari cesti pri Mihevčevi hiši položila venec ob 85. obletnici ustanovitve prvega odbora Osvobodilne fronte v tem mestu. O tem je Karel Grabeljšek - Gaber zapisal:

»Nekakšen ustanovni sestanek Osvobodilne fronte na Vrhniku je bil prve dni julija 1941 v Mihevčevi hiši, v pletilski delavnici Nandeta Šinkovca na Stari cesti. Postavljen je bil nekakšen prvi odbor OF. Vendar en sam odbor ne bi mogel zajeti vsega prebivalstva na Vrhniku. Kakor po drugih mestih je bilo treba tudi na Vrhniku organizirati terenske odbore OF. Na Vrhniku so bili leta 1941 trije terenski odbori: Breg, Vas in Hrib. Na Vasi je bil ustanovljen terenski odbor

že avgusta v hlevu Karla Leskovca. Tam so pozneje potekali tudi sestanki, ti pa so bili tudi v Zadnjih dolinah in pri Stržinarju. Skoraj sočasno kot terenski odbor na Vasi je bil ustanovljen terenski odbor za Hrib, v hiši Venceljna Malavašiča. Tu so pozneje potekali skoraj vsi sestanki odbora. Za Breg je bil ustanovljen terenski odbor nekoliko pozneje, v kleti Mateta Kordiča.»

V letu 1941 so se odbori OF ustanavljali tudi v drugih krajih

na Vrhniškem: na Stari Vrhniku, v Podlipi, Blatni Brezovici, na Drenovem Gričnem, v Logu, Ligojni in Borovnici. Glavni namen Osvobodilne fronte pa je bil pritegniti ljudstvo k oboroženemu upor proti okupatorju. Samo tako so se lahko uresničile želje izgnati nadležne tujce in okupatorja iz naše dežele ter si priboriti svobodo.

Simon Seljak